

ULUSLARARASI GÖÇÜN FEMİNLEŞMESİNİN ARDILI TÜREVSEL İŞLER, EV HİZMETLERİNDE ÇALIŞAN GÖÇMEN KADIN İŞÇİLER

Ayhan GENÇLER*

Özet

Uluslararası göç hareketleri içinde yirminci yüzyılın ikinci yarısından itibaren göçmenlerin cinsiyet yapısında kadın faktörünün yoğunlaştığı görülmektedir. Değişen cinsiyet yapısının arka planında üretim ilişkilerindeki değişim ve kadın emeğine yönelik artan talep yatmaktadır. Bu makale sınırları içindedeki, göçe yönelik genel bir projeksiyon yapılarak, kadın emeğine talep doğuran ev hizmetleri bir alt sektör olarak ele alınmaktadır. Dış dünyada ve ülkemizde ev hizmetlerinde çalışanların durumları ve yasal düzenekler göz önüne alınarak değerlendirilmektedir.

Uluslararası Göçte Mekânlar

Uluslararası göç, yerküre gezginlerinin dünyanın dört bir tarafında "siyasetten toplumsal yapıya toplumları yeniden şekillendiren" (Castles ve Miller, 2008: 11) ulus ötesi bir devinimdir. Bu olguya kaynak, bireyin bulunduğu yerdeki koşulların gereksinimlerine ve arzularına cevap verebilecek ortam veya koşulların görünür bir süreçte gerçekleşebilme olasılığının olamayacağı düşüncesi veya bireyi bulunduğu yerden uzaklaşmaya zorlayıcı fiili etkilerin varlığı, bireyin göç eylemini gerçekleştirmesine yol açan faktörleri içermektedir. İşte bu faktörlerin sonucunda dünyamızda 2005 yılında 191 milyon civarında olduğu ileri sürülen göçmen sayısının günümüzde 200 milyonu aşmış olduğu tahmin edilmektedir.

Göç hareketlerinin yönü ve yöntemi tarihsel süreç içinde yaşanan gelişmeler sonucu değişmektedir. Yaklaşık elli yıl kadar önceleri göç hareketi gelişmiş ülkelere ve formel göç programları kapsamında gerçekleşirken, günümüzde içeriğin

* Yrd. Doç. Dr. Trakya Üniversitesi İ.İ.B.F, Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Bölümü.

ve mekanın değişerek, enformel göç ilişkilerinin yoğunlaştığı ve yeni göç mekanlarının ortaya çıktığı görülmektedir (IOM, 2008: 2). Ekonomik zenginlikleri artarak varsıllaşan ve siyasal özgürlükler alanında bireyin önünü açan, demokratik hakların geliştiği ülkeler yeni göç alanları olarak ortaya çıkmaktadırlar. Bu alanlarda geriye düşen ülkeler ise göç veren ülkeler (Irak gibi) konumuna düşmektedirler.

20'nci yüzyılın başlarına kadar, göç alan ülkeler sıralamasında ABD, Kanada, Avustralya ve Arjantin görülürken, yüzyılın ikinci yarısından sonra ise göç veren Kuzey ve Batı Avrupa ülkeleri, Japonya ve Güney Kore'nin göç alan ülkeler konumuna geçtikleri görülmektedir. Bazen ise ülkelerin bölge ülkelerine göre ekonomik düzeylerinin göreceli yüksekliği, daha zengin ülkelere olan coğrafi yakınlığı, bu ülkelerin göç hareketliliği içinde birçok göç eyleminin bir arada yaşanmasına da yol açmaktadır.

Meksika, Amerika kıtasında ABD'ye en çok göç veren ülke olmakla birlikte, aynı zamanda Latin Amerika ülkelerinden en fazla göçmen alan (kalıcı veya transit amaçlı) ülke olma özelliğine de sahiptir. Dolayısıyla Meksika bir taraftan göç alıcı ülke konumunda bulunmaktadır. Bu göçmenlerin bir kısmı içinde ABD'ye geçiş için önemli bir transit ülke konumundadır. Meksika gibi daha birçok ülke benzer ikilemi aynı anda yaşamaktadır. Avrupa ülkelerine geçiş bakımından Güney doğu Avrupa'da Türkiye'yi ve Kuzey Afrika'da Fas'ı ve Tunus'u örneklemek mümkündür. Buldukları bölgeye göre öne çıkan ülkeler arasında, Ortadoğu'da Ürdün', Uzakdoğu'da Malezya, Tayland ve Endonezya'yı göç türevleri bakımından zenginlik gösteren ülkeler olarak gösterebiliriz. Bu ülkeler göç içinde benzer göç çeşitliliklerini içermekle birlikte, konaklayıcı göçmen ve transit göçmen yoğunluğu bakımından farklılıklar gösterirler. Çünkü bu ülkeler arasında önemli gelişmişlik farkı¹ bulunmaktadır. Bu nedenle Meksika ve Türkiye gibi ülkeler konaklayıcı göçmen bakımından da önemli hedef ülkeler olurken, Fas ve Tunus ise daha çok transit göçmen ağırlığı öne çıkmaktadır. Ülkelerin tarihsel süreç içinde gelişmişlik düzeyi bakımından yaptıkları sıçramalar göre göç olgusunda yeni mekanlar olarak öne çıkmalarına yol açmaktadır.

1 2008 yılı itibariyle dünya ülkeleri arasındaki gelir sıralamasında; Meksika kişi başına 15,570 dolar ile dünya ülkeleri arasındaki gelir sıralamasında 47'nci ülke iken, Malezya 14,215 dolar ile 50'nci, Türkiye 13,417 dolar ile 53'ncü, Tayland 8,086 dolar ile 77'nci Tunus, 7,956 dolar ile 80'nci, Ürdün 5,474 dolar ile 93'ncü ve Fas 4,263 dolar ile 105'nci sıradadır.

Göçe Neden Olan Faktörler ve Geleceğe İlişkin Projeksiyonlar

Yerkürede onbeş yaşın üstünde istihdam edilen 2,85 milyar işçinin 86 milyonu göçmen işçiler oluşturmaktadır. Genel olarak göç; ekonomik, siyasal, sosyal ve benzeri gerçekleri çözümleyememiş veya üstesinden gelememiş ülkelere, bu sorunları çözümlenmiş veya göreceli olarak daha önemsiz olan ülkeye doğru yaşamaktadır. Göç olgusunun güncelliğini yitirmeyen bir insani gerçek olarak yer alması, bu sorunu açıklamaya yönelik çok sayıda çalışmanın yapılmasına da sebep olmuştur. Göçe kaynak oluşturan nedenleri açıklamaya veya ortaya koymaya yönelik literatürde çok sayıda çalışma bulunmaktadır. Yapılan çalışmaların çokluğu ve çeşitliliğine karşın bunu aşağıdaki tablo yardımı ile şematize etmek mümkündür.

Tablo 1. Göç Belirleyicileri: Bireyi Göç Etmeye Teşvik Eden Faktörler

Göçmen Çeşitleri	İhtiyaç-Çekim	Stok-İtme	Ağ/Diğer
Ekonomik	İşçi alımı; Örneğin, misafir işçiler	İşsizlik veya Eksik İstihdam; düşük ücretler; Örneğin, mahsulü kötü olan işçiler	İş ve ücret bilgisinin dağılımı; örneğin babasının yoldan giden çocuklar
Ekonomik olmayan	Aile Birleşimi; Örneğin, aile bireylerinin bir araya gelmesi	Savaş ve zulümden kaçış; Örneğin, yurtsuz kalan insanlar ve mülteciler/sığınak arayanlar	İletişim; Ulaşım; Yardım Örgütleri; Yeni tecrübeler edinme arzusu/macera

Kaynak: Martin P., M. Abella ve C. Kuptsch (2006) *Managing Labor Migration in the Twenty-first Century*, Yale University Global Management Series, New Haven, s. 7.

Ekonomik olarak emek talep eden ülkeler, göçmenleri emek açığının olduğu işler için çağırırlar. Ancak gelen göçmen işçiler, genellikle istenilenden fazla olurlar. Örneğin Tayvan, inşaat işlerinde çalıştırılmak için başlangıçta 44.000 inşaat işçisinin ülkeye gelmesine izin verir ancak, yıllar içinde bu işçilerin sayısı 300.000'i geçer (Martin vd., 2006: 8). Nitekim Almanya'da 1960'lı yıllarda göçmen işçileri talep ederken onları misafir olarak düşünmüştür. Ancak gelenlerin çoğu kaldıkları gibi, yeni eklemlerle Almanya kıtada sayısal olarak (nüfus yoğunluğuna göre Lüksemburg ve İsveç'tir) en çok göçmen barındıran ülke konumuna gelmiştir. Bu yoğunluğun artmasında gelen işçiler ile ülkedeki insanlar arasında kurulan bilgi akışı ile göç ağları oluşur ve yeni göçmenler için iletişim

ağının kurulmasına önayak olunur. Göçmen işçiler ülkelerine tatil, kesin dönüş amaçlı gittiklerinde veya çeşitli iletişim araçları ile haberleştiklerinde (telefon, mektup, e-mail gibi) akraba veya hemşerilerine buldukları ülkenin yaşam koşulları hakkında bilgi aktararak yeni göçmenler için iletişim ağının kurulmasına önayak olurlar. Böylece hedef ülkeler için yeni potansiyel göçmen kaynakları ortaya çıkar.

Aile birliği de ekonomik olmayan ve göçü etkileyen önemli bir faktör olarak görülmektedir. Çünkü birçok öncü göçmen işçi, daha sonra ailelerini de yanlarına almışlardır. Literatürde aile birliği "metafora" benzetilir. Öncü göçmenler çapa olur, ailelerini de yanlarına alarak "zincirleme göçü" başlatırlar (Martin vd., 2006: 8). Avrupa ülkeleri göç aldıkları ülkelerden göçü durdurmalarına karşın aile birleşmeleri nedeniyle yavaş da olsa göçü yaşamaya devam ederler.

Mülteci ve sığınmacılar ise siyasi, sosyal, kültürel ve inanca dayalı ekonomik unsurların dışındaki itici nedenlerden dolayı göç ederler. Göçe getirilen kısıtlamalar arttığında ise ekonomik gerekçeler örtülemek amacıyla, siyasi nedenler öne çıkarılır.

Pritchett (2006), göçe neden olan faktörlerden dolayı günümüzde, ulusal sınırların insanlık tarihinin daha önce karşılaşmadığı bir biçimde baskı altında kaldığını belirtmektedir. Bunları da karşı konulamaz beş faktöre bağlamaktadır. Bunlar (Pritchett, 2006: 5-7);

Niteliksizlerin ücretlerindeki açıklık: göçmen gönderen ve alan ülkelerin reel ücretleri arasındaki farklılıklar yüzyıl öncesine göre neredeyse on kattır.

Demografik özelliklerde farklılaşma: Kuzey Amerika, Avrupa ve Japonya gibi zengin ülkelerin nüfus özellikleri diğer ülkelere ayrılmaktadır. Avrupa ve çevre ülkeler ile karşılaştırıldığında, İtalya'nın işgücü çağındaki nüfusu 2000 yılında 39 milyon iken 2050 yılında 26 milyona gerilemesi, buna karşın Mısır'ın işgücünün aynı süreçte 40 milyondan 83 milyona çıkması beklenmektedir. Bu artış işgücü akışında baskı yaratacaktır.

Her şey küreselleşiyor fakat emek: gelişmiş ülkeler ile malların ve sermayenin ticaretinde artışa karşılık, emek göçü oldukça zayıf kalmaktadır. Küreselleşme emeğin dışındaki alanlarda yaygınlaşmaktadır.

Düşük nitelikli hizmet özlü işlerin istihdamında artış: artan verimlilik, yükselen ücretler ve yaşlanan nüfus, 25'den fazla yüksek nitelik gerektirmeyen mesleklerle talebi (beş milyon iş) arttırmaktadır. Modern ekonomiler bilgisayar mühendislerine gereksinim duymalarının yanında bakıcı, hizmetli, kasiyer ve "fast food" işçisine de ihtiyaçları vardır.

Hayalet² ülkelerin gerileyen büyümesi: özellikle bazı bölgelerde ekonomik yaşamda pozitif ve negatif gelişmeler olabilir. Emeğin hareketli olduğu yerlerde emeğin elastik olarak dışa gidişi ABD’de olduğu gibi bu süreç “hayalet kasabalar” yaratacaktır. Şayet emek talebinin azaldığı, emeğin ulusal sınırlar ile bir bölgede sıkışması durumunda emek arzı inelastik olarak ücretlerin düşmesine yol açacaktır. Bu bölge hayalet değil fakat ekonomi “zombi” (ölü) olacaktır, fakat insanlar orada yaşamak zorundadırlar.

Göç alan ülkelerin göçe yönelik engeller koymalarına karşın ekonomik, sosyal dinamikler göçmen emeğine yönelik talebi arttırmaktadır.

Nitekim yapılan bazı çalışmalarda da OECD ülkelerine ilişkin (göçmenlerin %65’i gelişmiş ülkelerde) göç ele alınarak, çeşitli faktörlere dayalı 2030 ve 2040 yıllarına yönelik projeksiyon çalışmaları gerçekleştirilmiştir. Stevans vd.nin (2009) yaptıkları çalışmaya göre uluslararası alanda gerçekleşen göçün daha çok gelişmişlik farkının yakın olduğu bölgeler arasında olduğu. 1990’larda ABD’nin aldığı göçün yarısının Latin Amerika kaynaklı olduğu, Fas ve Tunusluların Fransa, İtalya ve İspanya’ya gittikleri. Orta gelirli ülkelere kaynaklanan göç hareketinin ise fakir ülkelere göre daha yoğun olduğu ifade edilmektedir. Nitekim Afrika kıtasından OECD ülkelerine göçün düşük yoğunlukta olduğu, Afrikalıların göçünün daha çok kıta içinde gerçekleştiği ileri sürülmektedir. Bu nedenle düşük gelirli ve gelişmekteki ülkelere göç, daha çok bölge içi hareketlilik ile sınırlı kalmaktadır. Dolayısıyla gelişmekteki ülkelerin ekonomik performanslarının gelecekte de göç için önemli ölçüde belirleyici olması beklenmektedir. 2030 yılına ilişkin yapılan tüm projeksiyonlara göre gelişmekteki ülkelerin gelişmiş ülkeler ile olan gelir farklılığının kapanması beklenmemektedir. Gelir baskısının yanında bu ülkelerde nüfus baskısının da artmakta olduğu gözlenmektedir. Ortadoğu, Kuzey ve Sahra altı Afrika, Latin Amerika ve Karayiplerin bu sorunların daha yoğun yaşanacağı bölgeler olacağı ileri sürülmekte. Doğu Asya ve Pasifik ülkelerinin ise gelecekte ekonomik olarak gelişme göstererek bu ülkelere göç baskısının azalması beklenmektedir (Stevans vd., 2009: 21).

Demografik gelişmelerin gelecekte göç için önemli rol oynayacağı, dolayısıyla büyüyen ve genç nüfusa sahip ülkelere göç baskısının artacağı yönündedir. Güney doğu Asya ve Afrika’da artan genç nüfusun büyük baskı yaratacağı, buna karşın Çin, Latin Amerika ve Karayipler’in yaşanan nüfus yapısı ile daha az göç baskısı yaratacakları tahmin edilmektedir. Ayrıca yeni ekonomik düzenin eği-

2 Yazar hayalet ve zombi ülke tasviri ile durağanlaşan ve ekonomik olarak ölen ülkeleri/şehirleri tanımlamaktadır.

timli kişiler için gelecekte de beyin göçü baskısını arttıracacağı tahmin edilmektedir (Stevans vd., 2009: 22). Ülkelerin ekonomik gelişmişliklerinde meydana gelebilecek pozitif yönde gelişmenin de bu ülkelerden gerçekleşen göç baskısının kalkmasına ve göç olgusunda rollerin değişmesine neden olması beklenmektedir. Böyle bir gelişmeye yönelik bir projeksiyon da Lowell (2009) tarafından ortaya konmaktadır. Yapılan hesaplamalara göre bugün göçmen veren ülkelerin 2040 yılına kadar önemli gelişme kaydederek gelişmiş ülkeler ile aralarındaki gelir farklılığının büyük ölçüde azalacağı öngörülmektedir.

Tablo 2. Kişi başına Gelir Farklılıkları, 2000 ve 2040

Ülke	2000	2040
	Kişi başına gelir dolar	Kişi başına gelir dolar
ABD	33.000	60.300
Almanya	24.000	49.800
Birleşik Krallık	22.600	51.100
Fransa	23.600	51.400
İtalya	22.700	51.600
Kanada	27.200	50.300
Meksika	12.065	40.999
Türkiye	6.600	34.000
Yunanistan	16.000	34.500

Kaynak: Lowell L., (2009) "Immigration "Pull" factors in OECD Countries over the Long Term", The Future of International Migration to OECD Countries, Paris, ss: 67-68'deki tablodan düzenlenmiştir.

Gelişmiş ülkeler ile Meksika ve Türkiye arasındaki kişi başına düşen gelirin 2040 yılına kadar büyük ölçüde kapanması tahmin edilmektedir. Meksika'nın 2000 yılında 1.271 milyar dolar olan GSYİH'sının 2040 yılında 4.154 milyar dolara ulaşması beklenirken, Türkiye'nin³ ise 2000 yılında 441 milyar dolar olan GSYİH'sının 2040 yılında 3.297 milyar dolar olması beklenmektedir. Bu tahmin-

3 Türkiye'de milli gelir hesaplama yönteminin Birleşmiş Milletlerin SNA sisteminden AB'nin ESA 95 hesaplama sistemine geçmesi, milli gelir rakamlarının da değişmesine yol açmıştır. ESA 95'e göre milli gelir 400 milyar dolardan 526,5 milyar dolara çıkarak %31,6'lık bir artış göstermiştir. Yapılan hesaplamadaki değişim ve Türkiye'nin AB ile müzakere sürecinin başlaması, yabancı sermaye girişinde de bir artışa yol açmıştır. Bu gelişmenin ülke ekonomisine sağlayabileceği katkı da göz önüne alındığında Lowell'in öngördüğünden daha önceki bir süreçte, ülke gelirin daha yüksek düzeylere ulaşması beklenebilir.

ler bugünün gelişmekteki ve göç veren-alan ekonomilerin dünya ekonomisinin önemli birer parçaları olacağını işaret etmektedir. Göç veren bu ülkelerin ekonomik performansları göç baskısını azaltırken, onların boşalttığı alanlara bu sorunları yaşayan, yaşamaya devam eden veya bu olumsuzluk sürecine yeni katılan ülkelerin olacağını da habercisidir. Dolayısıyla yaşananlar ve beklenen gelişmeler, gelecekte göçün ülkeler arasındaki rollerin değişmesine sebep olması beklenmektedir.

Göçmen sayısı acaba çok mu fazla, az mı ya da dengelimi ki bir taraftan kapılar kapanırken diğer taraftan kapılar bazılarında açılmakta, kapıları açılmayanlar ise yasal olmayan yolları denemektedir? Göçü istemeyenler ve boyutlarının fazla olduğunu ileri sürenlere göre şayet göçmenler kendilerine bir ülke kurmuş olsalar dünyada Çin, Hindistan, ABD, Endonezya ve Brezilya'nın ardından en yüksek nüfuslu ülke olacağına dikkat çekerler. Eğer sadece gelişmiş ülkelerde bulunan 110 milyon göçmenin bir ülke kurması durumunda ise dünyanın en kalabalık dördüncü sanayileşmiş ülkesini kurmuş olacaklarını ileri sürerler (Martin vd., 2006: 4). Göçmenlere ilişkin hayali devletler kurdurma yoluna giderek veya farklı örneklemeler ile kıyaslama yolunu seçerek, göçün dünya ülkeleri için çözümlenmesi gereken öncelikli bir sorun gibi algılama ortaya çıkarmak mümkündür. Şayet göçmenleri ikişer milyonluk gruplara ayırsak ve her birinin bir devlet kurabileceklerini ileri sürsek, yerküredeki devletlerin yüzde yirmibeşinin göçmen ülkelerden oluştuğunu söyleyebiliriz. Ancak bunlar toplansa da, etnik yapılarına göre ayrıştırılıp devletleştirilse de sonuçta göçmenlerin totali yerküre nüfusunun %3'üdür.

Göç Olgusunda Kadının Öne Çıkışı

Uluslararası göçte 1960'lardan beri gelişmiş ülkelere yönelik göç hareketinin genellikle, artan bir eğilim içinde olduğu görülmektedir. 2000–2005 yılları arasında bu hareketliliğin yılda 3,3 milyon ile en yüksek değere ulaştığı. 2005–2010 yılları arasında ise göçün 1990'lar seviyesine yakın yıllık 2,5 milyon kişi civarında olacağı, 2010–2050 yılları arasına ilişkin yapılan uzun dönem projeksiyonlarda ise bu sayının hafif bir yavaşlama ile 2,3 milyon civarında olması beklenmektedir (IOM, 2008: 36). Goldin ve Beath'ın yaptığı çalışmalara göre ise yerkürede turistik ve çok kısa dönemli ziyaretler hariç tutulduğunda, yılda 11,1 milyon kişinin göç ettiği, bunlardan sadece 3,5 milyonunun düşük niteliklilerden oluştuğu iddia edilmektedir (Pritchett, 2006: 65). İnsan gücü hareketliliği içinde 1960'lı yıllara kadar erkek egemen göçün ağırlıklı olarak görüldüğü, emek göçü ve mülteci hareketlerinde erkek egemenliğinin olduğu, kadınların ise daha çok ai-

le birleşmeleri ile öne çıktıkları görülmekteydi (Castles ve Miller, 2008: 12). Göç içinde kadınların payının düşük olması kadınların göçüne geçmiş dönemlerde iyi gözle bakılmaması, engelleyici uygulamalardan kaynaklanmıştır. Kadınların kendi istekleri dışında taşındıkları, kadın ticaretinin yapılacağı düşüncesi, göç edecek kadınların erkeklere göre daha sıkı denetimden geçirilmeleri ile sonuçlanmıştır. Göç eden kadınlarda tecavüze veya cinsel tacize uğrama riski taşıdığı izlenimi edinilerek, kadınların göç edilmeye daha sonra da hayat kadınlığına zorlandıkları düşüncesi, kadınların göçünün daha fazla denetlenmesine hatta bazı ülkeler tarafından sınırlandırıcı önlemlerinde alındığına şahit olunmuştur. Günümüzde Bangladeş, Endonezya, Mynmar (Burma) ve Nepal gibi ülkeler tarafından kadınları korumak amacıyla göçlerine sınırlamalar ve yasaklamalar getirildiği görülmektedir (Schrover vd., 2008: 11).

Ülkelerin göçe ve göçmene bakış açısına göre uyguladıkları politikalar değişmektedir. Günümüzde ABD’de doğum yapmak göçmenin yasallaşması veya vatandaşlık hakkını kazanmak için bir yöntem/yol olsa da 1900’lü yıllarda hamile olduğu tespit edilen yabancı kadınlar sınır dışı edilmekteydiler. Bugün dahi Malezya’da yasal olarak kalma hakkına sahip olanlar dâhil olmak üzere göç eden tüm kadınlar, yıllık jinekolojik test yaptırmak zorundadırlar ve eğer hamile kalırlarsa anında sınır dışı edilmektedirler. Bundan kaçınmaları durumunda ise yasadışı göçmen konumuna düşmektedirler (Schrover vd., 2008: 23-24). Göçe ve kadına bakış açısına göre kadınlara yönelik göçe ilişkin anlayış, ülkelerin içinde buldukları tarihsel, sosyal ve kültürel yaklaşımlara göre değiştiği görülmektedir. Bazı ülkelerin kadın göçmenlere yönelik katı, negatif ve potansiyel suçlu yaklaşımlarına karşın, somut olan her geçen zamanın kadını çalışma hayatı içine sokma yönündeki yaşanan gelişmeler olduğu yönündedir.

Çalışma hayatında değişen ekonomik koşullar kadın emeğine olan talebi her zamankinden daha fazla arttırmaktadır. Görsel ve işitsel alandaki sınır tanımaz gelişmeler, tüm toplumsal kesimleri dünyadaki yeniliklerden haberdar olabileme imkânı sunmakta. Daha iyi bir dünyanın varlığındaki bireyinde bunlara ancak, daha yüksek bir gelir düzeyi ile erişmenin mümkün olabileceği, dolayısıyla kadının çalışma yaşamı içine sokularak refah artışına katkı sağlayabileceği görüşleri yoğunlaşmaya başlamıştır. Kadını çalışma yaşamı dışında tutan geleneksel sosyo-kültürel yapı değişmekte ve onu çalışma yaşamı içine aktif bir katılımcı olmasını isteyen görüşler ağır basmaktadır.

Yirminci yüzyılda başlayan ekonomik alandaki gelişmeler ve sosyal yapıda kadına bakışın değişmesi, kadın göçünün artması anlamında bir “dönüm noktası” oluşturmuş, göç hareketlerinin “çeşitlenmesine ve kadınlaşmasına” (Ulutaş ve

Kalfa, 2009: 14) neden olmuştur. 1970'lerde ekmek kazanan erkek görülürken, 1980'lerin başlarından itibaren kadınların eğitim düzeylerinin artması, ulusal ve uluslararası emek piyasalarında istihdam edilebilmelerinin de önünü açmıştır (IOM, 2008: 184). 1970'lerden itibaren dünya'da üretim yapısının değişerek fordist üretimden post fordist üretime geçiş, beraberinde sermayenin ulus ötesi mobilizasyonu ve aşırı kar beklentisi, esnek üretimin artışı, üretimde hizmetler sektörünün yoğunlaşmasına ve işgücü piyasalarının artan katmanlaşması kadın emeğine talebi beraberinde arttırmıştır.

Kadın emeğine en yoğun talep artışına neden olan hizmetler sektörü ise; tarımdan madencilığe, imalattan taşımacılığa, finans, iletişim, emlakçılık, ticaret, sağlık hizmetleri, reklâmcılık, bilgisayar programcılığı, tamirat işleri, bankacılık, sigortacılık, sağlık, eğitim, seks, kumar, inşaat, yiyecek üretimi, ev hizmetleri gibi çok farklı işleri içermektedir. Bir ülkenin resmi web sitesinde ise yasal olarak yapılabilecek hizmet işleri olarak; güzellik terapisti, kasiyer, bilgisayar satıcısı, mummyalayıcı, çiçekçi, cenaze işleri, mezar kazıcı, kuaför, makyajcı gibi işler olarak belirtilmektedir. Dolayısıyla hizmetler sektörünü genel bir tanımlama altına almak olası değildir. Fakat bu sektörü bir hizmete gereksinim duyan kişiye ücret karşılığında gerçekleştirilen bir iş olarak belirtmek mümkündür (Augustin, 2003: 378-379). Belirtilen işlerin çoğu, kadın işgücü tarafından yerine getirilebilecek niteliktedir. İşin gereği ve kadınların "uysal karakterli" oluşları, iş güvenliği olmayan, yükselme olanağı bulunmayan çalışma koşullarında kadınlara istihdam alanları ortaya çıkarmaktadır (Ergüder, 2008: 208, 213). Kadınların erkeklere göre daha düşük ücretler ile çalışabilmeleri, maliyet düşürücü ve birikim arttırıcı arayış içinde olan işverene kadın işgücüne olan talebi arttırmaktadır. Buna göçmen işçinin korunmasızlığı, çalışmanın enformel ilişkiler içinde gerçekleşiyor olmasının eklenmesi de talebi katlanarak arttırmaktadır.

Latin Amerika orijinli göçmenler içinde kadınların payı dünya ortalamasının biraz altında olup %49'dur. Meksikalılarda ise daha karmaşık yapı içererek kadınların payı %44'lere gerilerken, diğer Latinlerde ise kadınların oranı %53'lere çıkmaktadır. Bu bölgede kadınların göç hareketlilikleri oldukça farklılık göstermektedir. Meksikalı göçmenler içinde erkekler çoğunlukla ABD'ye gider, kadın göçmenler ise diğer OECD ülkelerine (Kanada %52,5, İspanya %58,4, Fransa %60,3, Birleşik Krallık %56,4) yönelmektedir. Guatemala ve El Salvador'dan göç edenler içinde erkekler yoğun olarak ABD ve Kanada'ya, kadın göçmenler ise ağırlıklı olarak İspanya ve İtalya'ya gitmektedirler. Jamaikalı göçmenlerin çoğunluğu kadın olup, üç büyük OECD ülkesine (ABD %56,4, Birleşik Krallık %54,1 ve Kanada %58) gitmektedirler. Brezilya ve Dominik Cumhuriyeti'nden giden göç-

Tablo 3. Orijin Bölgelere Göre OECD Ülkelerinde Yaşayan Göçmenlerin Karakteristik Dağılımları

Orijin bölge	Nüfus +15 (bin)		Kadın (%)		Genç (15-24) (%)		İlköğretim (%)		Yükseköğretimli (%)		İstihdam (%)				
	Erkek	Kadın	Toplam	Erkek	Kadın	Toplam	Erkek	Kadın	Toplam	Erkek	Kadın	Toplam			
Afrika	3,674	3,188	6,862	46,5	10,8	12,0	11,3	43,2	48,2	27,0	22,2	24,8	62,9	43,0	53,7
Kuzey Afrika	1,993	1,643	3,636	45,2	8,2	8,7	8,4	52,9	58,0	20,0	16,2	18,3	57,0	32,8	46,1
Sahra Alh	1,509	1,432	2,941	48,7	14,5	15,8	15,1	31,1	36,4	37,0	29,9	33,6	69,5	54,5	62,2
Asya	7,770	8,381	16,151	51,9	14,8	13,6	14,2	27,0	31,8	41,0	35,9	38,4	66,2	48,0	56,8
Çin	981	1,093	2,074	52,7	12,3	11,5	11,9	30,2	34,4	44,6	38,3	41,3	62,8	47,9	55,0
Hindistan	1,021	936	1,957	47,8	10,3	11,1	10,7	22,4	31,1	57,9	47,8	53,1	74,8	49,3	62,7
Latin Amerika	9,648	9,394	19,042	49,3	19,9	16,0	17,9	56,1	51,5	12,7	15,2	14,0	65,8	45,6	55,8
Meksika	4,633	3,695	8,329	44,4	23,7	19,6	21,9	70,6	68,3	5,2	6,4	5,7	66,9	38,7	54,4
Kuzey Amerika	875	1,040	1,916	54,3	13,6	11,9	12,7	18,9	20,0	46,1	41,8	43,8	66,6	47,7	56,4
Okyanusya	541	570	1,111	51,3	15,8	15,7	15,7	27,3	30,1	29,0	30,1	29,5	72,8	59,6	66,0
Avrupa	13,846	15,398	29,245	52,7	10,0	9,2	9,6	39,0	44,4	23,2	20,8	22,0	60,8	42,4	51,2
AB 15	7,254	8,116	15,371	52,8	7,6	7,2	7,4	37,4	42,0	26,8	23,5	25,0	62,4	44,5	53,0
AB 10	1,684	2,068	3,752	55,1	10,0	8,8	9,4	28,1	36,3	24,2	20,2	22,0	56,6	42,5	48,8
Diğer Avrupa	4,805	5,104	9,909	51,5	13,6	12,4	13,0	45,3	51,4	17,6	16,7	17,2	60,1	39,3	49,4
Belirlenmeyen	694	696	1,390	50,1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Toplam	37,049	38,667	75,716	51,1	14,1	12,4	13,2	40,9	42,9	25,1	23,5	24,3	63,4	44,9	53,9
OECD Ülkeleri	16,524	17,223	33,746	51,0	13,4	11,2	12,3	45,5	45,9	21,3	20,7	21,0	63,8	43,2	53,3

Not: Afrika'nın içinde Kuzey ve Sahra altı dışındakileri kapsamamaktadır. Avrupa içinde de AB 15 ve AB 10'ların dışında tanımlanamayanları içermektedir.
Kaynak: OECD (2008) A Profile of Immigrant Populations in the 21st Century, OECD Publishing Paris, s. 17.

menlerin çoğu İspanya'ya ve çoğunluğu kadındır. ABD'ye göçün süreli ve çoğunlukla düzensiz göç biçiminde oluşması da kadın göçmenlerin bu ülkeye tercihlerinin azalmasına neden olmaktadır. Kadın göçmenlerin göçünde ekonomik sorumluluklarının dışında kadının bağımsızlığının koşulları olan ülkesindeki aile ve cinsiyet ilişkileri de önemli olmaktadır. Ayrıca kadınların uluslar arası göçü anaerkil (matriarkal) toplumlarda daha yüksek olup, ataerkil (patriarkal) toplumlarda ise düşük gerçekleşmektedir. Ayrıca kadın göçmenler, sağlık ve bakım hizmetlerine yönelik talebin yüksek olduğu yerlere daha çok yoğunlaşmaktadırlar (OECD, 2008: 18-21).

Asyalı göçmenlerde ise kadınsal ağırlık öne çıkmaktadır. Eğitim durumları ise ortalamanın (%24) üstünde, %38'ler civarındadır. Asyalı göçmenlerin yarısı ABD'de (7,8 milyon) diğer çoğunluğu ise Kanada (1,8 milyon), Birleşik Krallık (1,5 milyon), Avustralya (1 milyon) ve Japonya'dadır (1 milyondan az). Böylece %75'i OECD ülkelerindedir. Filipinli göçmenlerin %70'i ABD'de ve %16'sı da Kanada ve Avustralya'da bulunmaktadır (OECD, 2008: 21).

Afrikalı göçmenler içinde kadınların oranı ise diğer bölgelere göre daha düşük olmasına karşın, daha gençtirler. Afrika'dan giden göçmenlerin büyük kısmı Fransa (2,7 milyon), ABD (840 bin) ve Birleşik Krallığa (760 bin) doğrudur. Afrika kıtasından göçmenlerin çoğu Fas (1,5 milyon), Cezayir (1,3 milyon), Tunus (430 bin), Güney Afrika (360 bin), Mısır (314 bin) ve Nijerya'dan (260 bin) dir. Afrika'da en fazla göç veren ülkeler ise Cape Verde (%25), Moritanya (%9), Fas, Cezayir ve Tunus ise nüfusunun %6-7'sini göç vermişlerdir. Afrika oldukça farklılıklar gösteren bir kıtadır. Kuzey Afrika'dan göçlerde kadınların oranı oldukça düşük olmasına karşılık, göç edenlerin yaşları büyük ve eğitim düzeyleri ise düşüktür (OECD, 2008: 24).

Göçmelerin istihdam oranlarına bakıldığında ise orijinlerine göre değiştiği görülmektedir. Örneğin Kanada'da Birleşik Krallık doğumlu olanlarda istihdam oranı %80'lerde iken, Çin orijinlilerde %61,5 civarındadır. Benzer biçimde İsveç'teki Finlandiya kökenlilerde istihdam oranı %66,1 iken, Irak kökenlilerde bu oran %29,2'lere kadar gerilemektedir (OECD, 2008: 114). Göçmenlerin işgücüne katılımı ve istihdamın yerlilere göre yüksek olduğu dönemler, işgücü açığı çeken ve göçmen talep edildiği süreçlerde artmaktadır. Göçün durdurulmasından sonra ise özellikle Avrupa kıtasında Avrupa kökenli olmayanlar ve kültürel heterojenlik gösteren toplumlarda istihdam oranlarının düştüğü ve işsizlik oranlarının arttığı görülmektedir. Dolayısıyla kadın göçmenlerin istihdam oranları yabancı erkek ve yerli kadın işgücünden daha düşük olarak gerçekleşmektedir.

Kadın İşçilerin İstihdam Alanları ve Türev İşler

Ülkeler arasındaki mevcut gelişmişlik farkı, ekonomik olarak gereksinim duydukları sermaye girdisindeki yetersizliği göçmen işçilerin ülkelerine gönderdikleri dövizler ile kapama arayışı içinde olan ülkeler, işgücü arzını yurtdışına göndermeyi ekonomik darlığa bir çıkış yolu olarak görmektedirler. Göçmen işçilerin ülkelerine gönderdikleri dövizlerin ödemeler dengesi üzerinde önemli katkı sağladığı gibi dış borç sağlamada kredibilitè değerini yükseltmektedir. Pakistanlı işçilerin ülkelerine gönderdikleri tasarruflar, ülkenin mal ve hizmet ihracatının %17'sine denk gelmektedir. Hindistanlı işçilerin gönderdikleri ise %14'üne eşittir (Castles ve Miller, 2008: 242). Meksikalıların 2004 yılında ülkelerine gönderdikleri kazançlarının tutarı 16 milyar dolardır (Martin vd., 2006: 47). Göçmenlerin ülkelerine gönderdikleri tasarruflardaki artış, bu ülkelere yönelik doğrudan yabancı sermaye girişinden daha hızlı gerçekleşmektedir. 1995 yılında işçilerin gönderdikleri tutar 58 milyar dolar iken, 2004 yılında ise 160 milyar dolara yükselmiştir. Oysaki aynı dönemde doğrudan yabancı sermaye tutarı 107 milyar dolardan 166 milyar dolara çıkabilmiştir.

Göçmenlerin ekonomilerine sağladıkları katkı göçü bireysel irade dışında ülkelerin teşvik edici politika geliştirme arayışına itmiştir. Bu nedenle, Asya'da özellikle bazı ülkelerin hükümetleri (Filipinler, Sri Lanka gibi) kadın işçilerin göçünü teşvik etmektedirler. Filipinler hükümetinin himayesi altında günde 2,700, yılda "1 milyon" göçmen (göçmenlerin %60'ı kadın) gönderilmektedir. Bunların çoğunluğunu kadınlar oluşturur. Filipin hükümeti onların gönderilme ve yurtdışındaki korunma işlemlerini kendisi büyük ölçüde organize eder (Martin vd., 2004: 1544). Hükümetlerin politikalarının yanı sıra ataerkil ailelerde kadınların dışarıya göç etmeleri yönünde baskı yapabilmektedir. Kadını tasarruflarını evine göndermesi bakımından daha güvenilir görülmeleridir. Aynı zamanda kadınlar, ailelerine ekonomik olarak destek olabilmek içinde göç etmek zorunda kalabilmektedirler, çoğu Etiyopyalı göçmen kadın gibi (Trafficking in women, 2006: 17).

Ancak göçmen kadın işçilerin önemli bir kısmı "fuhuş ve ev hizmetlerinde" istihdam olanağı bulabilmektedirler. Eski Sovyetler Birliği ülkelerinden gelen işçilerin çoğu yüksek eğitilmiş ve meslek sahibi olmalarına karşın, çalıştıkları işler öğrenim gördükleri mesleklerinin dışındadır. Bu durum, bir ölçüde "beyin israfına" neden olmaktadır. Yakın geçmişte bakıldığında birçok ülkede olduğu gibi, Avrupa ülkesine düzensiz göç etmiş kadın göçmenlerde de aynı durumla karşılaşılabilir. Kadın göçmen işçiye neden ev hizmetlerinde çalışmayı tercih ettiniz diye bir soru soracak olursanız? Büyük olasılıkla "...fuhuş dışında bize açık olan tek sektör bu!" cevabını alırsınız (Ulutaş ve Kalfa, 2009: 15, 19). Nitekim kadın göç-

men trafiği kurbanlarının %80'inin seks işçisi olarak kullanıldıkları, AB ülkelerinde 2000 yılında 200,000–500,000 arasında kadının yasadışı bir şekilde seks işlerinde çalıştıkları belirtilmektedir (Chammartin, 2008: 3).

Birçok ülkede (Avrupa, Amerika, Ortadoğu ve Körfez ülkelerinde, Hong Kong, Singapur, Malezya ve Tayvan gibi) ev hizmetleri ve bakıcılık işlerine yönelik göçmen kadına olan talep artmaktadır.

Göçmen kadınlara olan talebin ve istihdam olanaklarının giderek çoğalması, özellikle enformel ekonominin yaygın olduğu, refah politikalarının bakım hizmetleri alanında yetersiz kalan ülkelerde ucuz kadın göçmen işgücüne olan talep artışının ardındaki temel dinamikleri oluşturmaktadır. Bu hizmetleri daha önce dışarıdan alma yoluna giden aileler, artık bu hizmetin kendi mülkleri içinde sağlanmasını tedarik etmeye geçmişlerdir. Örneğin Güney Avrupa ülkeleri bu talebi en şiddetli gösteren ve bu bakım hizmetlerini⁴ yasadışı yollardan karşılayan ülkeler olarak öne çıkmaktadırlar. Bu ülkelerde düşük doğum oranları, yaşlanan nüfus ve kadının çalışma hayatında yoğunlaşması, cinsiyete dayalı işbölümünün devam etmesi ve bakım hizmetlerine yönelik düşük refah uygulamaları, bakım hizmetlerinde göçmen kadına olan talebin kaynağı olarak açıklanabilir (Toksöz, 2008: 90–92). Avrupa'da 1984 yılında tüm ev içi hizmetlerde çalışan göçmenlerin oranı sadece %6 iken, bu oran 1987 yılında %52'ye ulaşmıştır (aktaran Kaşka, 2007: 228). Ev hizmetlerinde çalışacak kadın göçmen işçilere gereksinim duyan Güney Avrupalı Yunanistan, İtalya ve İspanya bu nitelikteki işlerde çalışan göçmen kadınları yapılan düzenleme ile yasallaştırarak çalışma izni verme yoluna gitmişlerdir (Chammartin, 2008: 2; Lutz, 2002: 92). Düzenleme altına almış ülkelerin önemli bölümünde yine enformel istihdam ağırlıklı çalışma devam etmektedir. Örneğin 2000 yılında İtalya'da resmi çalışan 65,000 Filipinliye karşılık, 100,000–150,000 arasında kayıtsız Filipinlinin olduğu belirtilmektedir (aktaran Ünlütürk, 2008: 238).

Ev hizmetlerine yönelik göçmen işçi alımı, izni vermeyen ülkelerde ise (Almanya, Hollanda, İsviçre ve İskandinav ülkeleri) yabancı işçiler enformel koşullara tabi olarak çalışma eyleminde bulunmaktadır (Chammartin, ty: 39; Lutz,

4 Ev hizmetlerinde çalışana gereksinim duyan bir ailenin bu hizmetini karşılamak isteyen bir aracı kuruluş, evde bir çalışanın bulunmasını getireceği yararları şöyle tanımlamaktadır (Augustin, 2003: 381); "evinizde bir kadın,...işin sonunda evinize geliyorsunuz ve bütün stresleriniz gitmiş. Çocuklarınız mutlu, çamaşırlar yıkanmış ve katlanmış, mutfakta fırında pişen bir tavuğun kokusu. İşten sonra evinizde sizi ve kocanızı sıcakcak çocuklar etrafta dolaşmıyor, tüm zamanlar sadece size ait...çocuklar ile evdesiniz ve odalarına gidiyorlar. Bu size zihinsel huzur ve denge veriyor".

2002: 92). Nitekim yasal yollardan ülkeye giriş izni almaları mümkün olmayanlar ise amaçlarına farklı yollardan ulaşmaya çalışmaktadırlar. Örneğin (Trafficking in women, 2006: 12) Suudi Arabistan resmi makamlarına göre ülkeye çalışmak amacıyla gelmek isteyenlerin bu amaçlarını gizleyerek, Hac ve Umre ziyareti yapmak istediklerini ifade ettikleri ancak, bu istemleri doğru bulunmayan 587 kişinin ret edildiği belirtmekte. Göçmenlerin yasal olmayan yollardan ülkeye girmeye çalışmaları ise tamamen farklı ve çok değişik biçimlerde gerçekleşebilmektedir.

Güney Avrupa ve Kuzey Avrupa ülkelerinde orta sınıf ailelerin göçmen kadının emeğine olan talep yüksektir. Güney Avrupalı ülkelerde evde yatılı kalacak hizmetliye talep söz konusu iken, Kuzey Avrupa ülkelerinde ise talep saat başı çalışmaya dönüşmektedir. İspanya'da çalışma izni için verilen kotaların %72'sini ev içi hizmetlerde çalışanlar için ayırdığı görülürken, Almanya'da ise göçmen kadınlara olan talep düşüktür.⁵ Talep "çocuk, yaşlı bakımı ve temizlik işlerine yönelik" ve yarı zamanlıdır. Birleşik Krallıkta ise orta sınıf ailelerden artan bir talep olduğu ve iki kişinin çalıştığı her üç aileden birinin ev içi hizmetler için çalışana gereksinim duydukları görülmektedir (Dedeoğlu, 2008: 222-229). Yine son yıllarda Körfez ülkelerinde (Suudi Arabistan, Bahreyn, Katar, Kuveyt, Birleşik Arap Emirlikleri) göçmen kadın işçilere talebin arttığı gözlenmektedir. Kadın göçmenler 1980'li yıllarda göç akışının %8'ini içerirken, 2000'li yıllarda bu oran %30'lara tırmanmıştır. 1965 ve 2000 yılları arasında Lübnan'daki göçmen kadın işçilerin sayısı ikiye katlanmıştır. Körfez ülkelerine göçün yapısı Avrupa ve diğer bölgelere göre farklılıklar göstermekte, göç yoğunluğu içerisinde diğer Arap ülkelerinden gelenler ağırlıklı bir yapıdadır. Filipinli yöneticilerin ellerinde bulunan verilere göre ise sadece Ortadoğu bölgesinde 1 milyondan fazla ev hizmetlerinde çalışan Filipinli göçmen kadın işçinin bulunduğu ileri sürülmektedir. Buna göre; Suudi Arabistan'da 950,000, Bahreyn'de 30,000, Mısır'da 1,500, İran'da 591, Irak'ta 121, İsrail'de 40,000, Ürdün'de 30,000, Kuveyt'te 60,000, Lübnan'da 25,000, Umman'da 19,400, Katar'da 35,000, Suriye'de 2,500, Birleşik Arap Emirlikleri'nde 170,000 ve Türkiye'de 1,500 Filipinli göçmen kadın işçinin bulunduğu belirtilmektedir (Trafficking in women, 2006: 10). 1997-1998 yılları arasında ise kadın göçmen işçilerin %90'ından fazlasının Suudi Arabistan ve Birleşik Arap Emirliklerinde çalıştıkları. 2001 yılında ise Sri Lankalı kadın göçmenlerin %85 ila %94'ünün Ürdün, Kuveyt ve Lübnan'da bulunduğu ileri sürülmektedir

5 Yapılan araştırmalar göre Almanya'da her sekiz evden birinde ev işlerinin yapılması amacıyla hizmet kiralamasına gidildiği belirlenmiş olup, yaklaşık 2,4 milyon hanenin bu yönde uygulama yaptığı belirtilmektedir (Lutz, 2002: 91).

(Chammartin, 2005). 1,400,000 ile 2,100,000 arasında Endonezyalı kadın deniz aşırı ülkelerde çalışmaktadırlar (ILO, 2006: 8). Çalışan kadınların sayıları sürekli olarak artış trendindedir.

Aşağıdaki tablodan da görüleceği üzere yakın süreçte ev hizmetlerine yönelik talebin bir sonucu olarak bu işlerde çalışan göçmen işçi sayısı sürekli artmıştır. Ürdün'ün dışında diğer ülkelerde bu işler büyük ölçüde bayanlar tarafından yapılmaktadır. Oysaki bu işler Avrupa ülkelerinde XIX'ncü yüzyılın ortalarına kadar erkekler tarafından yerine getirilmekteydi (Lutz, 2002: 94).

Tablo 4. Seçili Ülkelerde Ev Hizmetlerinde Çalışan Göçmen İşçiler

Arjantin	Toplam	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007
	Kadın %	–	96	–	–	–	–	–	–
	Erkek %	–	4	–	–	–	–	–	–
Bahreyn	Toplam			29,377	33,458	38,993	46,507	52,522	59,353
	Kadın %	–	–	67	66	66	66	65	65
	Erkek %	–	–	33	34	34	34	35	35
Brezilya	Toplam	5,505							
	Kadın %	89							
	Erkek %	11							
Bruney	Toplam						20,267		
	Kadın %						87		
	Erkek %						13		
Şili	Toplam			14,709					
	Kadın %			92					
	Erkek %			8					
Ürdün	Toplam					41,321			
	Kadın %					49			
	Erkek %					51			
İspanya	Toplam	45,650	51,611	72,519	79,182	73,893	175,051	223,131	
	Kadın %	94	95	95	95	95	93	92	
	Erkek %	6	5	5	5	5	7	8	
Tayland	Toplam						104,306		
	Kadın %						81		
	Erkek %						19		

Kaynak: Women and men migrant workers: Moving towards equal rights and opportunities, Decent Work, ILO, http://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---dgreports/---gender/documents/publication7wcms_101118.pdf.(25.03.2010)

Ev hizmetlerine yönelik talepte göçmenlerin kendi içlerinde bu işlere yönelik hiyerarşik bir yapılanma vardır (Dedeoğlu, 2008: 222–229). Filipinli kadın göçmen işçiler bu hiyerarşik yapılanma sıralamasında en üsttekiler olarak kategorize edilmektedirler. Filipinlilerin ülkelerinde bu işler için eğitim almış olmaları (otel hizmetleri, aşçılık vs gibi), eğitim seviyelerinin yüksek ve dil biliyor olmaları, onların daha yüksek ücretler ile istihdam edilmeleri imkânı yaratmaktadır. Afrikalı kadınların ise göç hareketliliği içinde eğitim seviyelerinin daha düşük olmaları ücret ve sınıflandırma bakımından altta kalmalarına neden olmaktadır. Ev hizmetleri düşük eğitim gerektiren işler olmasına karşılık, bu işi yapanların çoğunluğunun eğitim düzeyleri yüksektir.

Ev Hizmetlerinde Çalışan Kadın Göçmen İşçilerin Çalışma Koşulları ve Ücretler

Ev hizmetlerinde çalışanların yaptıkları ağır işe karşı kendilerine sunulan ücretler oldukça düşüktür. Lübnan’da aldıkları ücretler aylık 100–300 dolar arasında iken, Birleşik Arap Emirliklerinde 150–200 dolar arasında değişmektedir (Chammartin, 2005). Hong Kong’da bu işler için minimum aylık ücret 470 dolardır (2002). Filipin hükümetinin yaptığı anlaşmalara göre ise Filipinli işçilerin ayda 420 dolardan daha aşağı çalıştırılmayacakları yönündedir. Filipinliler yabancı dil bildikleri için Sri Linkalı ve Endonezyalılara göre daha yüksek ücretle çalışmaktadırlar (Martin vd., 2004: 1553). Almanya’da yaşlı kadın bakıcılık yapanların günlük ücretlerinin ise neredeyse kendi ülkelerindeki bir aylık ücrete denk geldiği ileri sürülmektedir (aktaran Dedeoğlu, 2008: 224). Kadın göçmenlerin buldukları ülkenin ekonomik refah seviyesine göre ücretler değişmektedir. Gelişmiş ülkelerde alınan ücretler diğer ülkelere göre eşyanın doğası gereği yüksektir. Alınan ücretlerin orijin ülkeye göre nispeten yüksek olması, göç kararının verilmesindeki fayda maliyet analizinin temel koşuludur. Polonyalı örneğinde olduğu gibi bazen göçmenin ülkesine göre oldukça yüksek olabilir. Ancak ödenen ücretler bu işi yerli işçilerin yapacağı bedelden daha azdır. Yapılan çalışma herhangi bir izne tabi olmadan veya kaçak bulunma sonucunda gerçekleşiyorsa bu koşulların varlığında işverenin ödeyeceği ücret çok daha azalmaktadır.

Tablo 5. ILO'nun Ev Hizmetlerinde Çalışan Kadın Göçmenlere İlişkin Araştırması

	Lübnan	Kostarika	Kuveyt	Bahreyn
Haftalık ortalama çalışma saati	102	72	97,5	108
Fazla mesai ücreti ödenmeyen (%)	100	Vy	98	100
Aylık izin günü	Vy	4	1,5	Vy
Aylık dinlenme günlerinin tamamı (%)	88	0	Vy	90
Sağlık ödemesi veya sosyal güvence kapsamı (%)	Vy	29,5	57	Vy
Her ev hizmetçisi için beşten fazla hane halkı (%)	Vy	50	41	Vy
Fiziki, sözlü, cinsel taciz (%)	37	14	51	47
Ücreti ödenmeyen veya alıkonanların (%)	19	0	Vy	20,5
Görüşme yapılanların sayısı	70	54	301	34
Görüşme yapılan kadın çalışanların yüzdesi	100	100	69	100
Seyahat özgürlüğü	Kontrollü	KontROLSÜZ	Kontrollü	Kontrollü
İşverenleri veya sponsorları tarafından pasaportun alıkonması	Yaygın	Var	Yaygın	Yaygın

Kaynak: aktaran Chammartin, ty: 44.

ILO'nun yaptığı araştırma sonuçlarına göre ev hizmetlerinde çalışanların çalışma saatlerinin normal bir işte çalışılması gereken süreden bir kat daha fazla olduğu, fazla mesai ücretinin ödenmediği ve tatil izni verilmediği görülmektedir. Çalıştıkları evlerin neredeyse yarısında ev halkının beş kişiden fazla olduğu, evin iş yükünün aşırı olduğu. Ev işlerinde yemek yapmaktan, çamaşır yıkama, ütü yapmak, çocuk veya yaşlı kişilerin sorumluluklarını üstlenme, market alışverişi gibi ev dışında işlerin yapılması gibi daha birçok iş bu çalışmanın kapsamı içine girmektedir. Tüm bu iş yoğunluğuna karşılık bu kişilerin sağlık hizmetlerine yönelik bir güvenceleri olmadığı gibi, çıkabilecek sağlık sorunlarında da çoğunlukla masrafları karşılanmamaktadır. Çünkü bu işlerde çalışanların çoğu kayıt dışı olarak istihdam edilmektedirler. Enformel çalışmanın yaygın olması herhangi bir sorunla karşılaşmaları durumunda, sosyal hizmetlerden yararlanabilmek için resmi organlara başvuru ve talep hakkını da ortadan kaldırmaktadır. Korunmasızlığın bilinmesi bu işlerde çalışan kadınları cinsel istismara yönelik eylemlere karşıda savunmasız bırakmaktadır.

ILO'nun yaptığı (2006) araştırmalarda da Körfez ülkelerinden Kuveyt (%51), Bahreyn (%47) ve Birleşik Arap Emirliklerinde göçmen kadın işçilerin neredeyse yarısının fiziki, sözlü baskı ve cinsel istismarla karşı karşıya kalmış oldukları belirlenmiştir (s.16).

Çalışma koşullarının ağırlığı ve karşılaştıkları iş yükümlülükleri sonucunda birçok kadın işçinin de hayatlarını yitirdiği görülmektedir. Singapur'da geçen beş yıl içinde yüksek apartmanlardan düşme veya atlamaları sonucunda binden fazla Endonezyalı göçmen kadın işçinin öldüğü görülmüştür. Malezya'da ise 2003 yılında 18,000'den fazla ev işlerinde çalışan işçinin işverenlerinin kötü davranışlarından dolayı kaçtıkları, Endonezya İşgücü ve Çalışma Bakanlığı tarafından belirtilmektedir. Bu doğrultuda Cakarta hava alanına gelen göçmenlerin yarısından fazlasının hasta oldukları kaydedilmiştir (ILO, 2006: 12).

Tablo 6. İngiltere'de Ev Hizmetlerinde Çalışan Göçmenlerin Çalışma Koşullarına İlişkin Araştırma Sonuçları

Çalışma koşulları	
Dokuz saatten fazla çalışanlar	%94,3
Günde çalışılan ortalama saat	16
Ayda 500 Pound'dan az kazananlar	%84
Aylık ortalama ücret	297 pound
Fiziksel saldırıya maruz kalanlar	%22,5
Dışarıya çıkmasına izin verilmeyenler	%60
Boş vakti olmayanlar	%66
Düzenli yemek verilmeyenler	%34,7
Yemek molası verilmeyenler	%59
Kendine ait bir yatağı olmayanlar	%36
Toplam örneklem	687 kadın

Kaynak: aktaran Ulutaş ve Kalfa, 2009: 21.

Çalışma koşullarını ortaya koymak amacıyla Ortadoğu, Körfez ve Latin Amerika ülkelerine yönelik yapılmış olan bu araştırmanın ortaya koyduğu olumsuz tablo, aslında gelişmiş ülkelerden de pek farklı değildir. Nitekim yukarıdaki tablodan da görüleceği üzere 687 çalışan üzerine yapılan anket sonucuna göre bu ülkede çalışan göçmen kadın işçilerin oldukça ağır çalışma koşulları ile karşı karşıya kaldıkları yönündedir.

Afrika'dan Birleşik Krallığa giden R., varışından sonra, bir haftadan da daha kısa bir süre içinde büyük bir hata yaptığının farkına varır. İlk olarak, hava alanında işvereni tarafından pasaportu alınır. Daha sonraki günlerde ise ona karşı kötü davranışlarda bulunulur. Bir gün onu sürükleyerek üst kattan alt kata iter. Ağlamaları karşısında ağlamanın yersiz olduğu, sessiz kalması gerektiği, çünkü

bu ülkede ağlamasına izin verilmediği söylenir (The Times, 2010).

Etiyopya'dan Beyrut'a çalışmaya gelen 25 yaşındaki bir kadının öyküsü (Trafficking in women, 2006: 27–28);

“Üç ay önce Beyrut'a ev hizmetinde çalışmak için gelmişim. Etiyopya'dan ayrıldıktan sonraki ilk işverenim değildi. Daha önce de Ürdün'de ev hizmetlerinde çalışmışım. Daha önceki işimde herhangi bir sorunla karşılaşmamışım.

Ajansım Etiyopya'ya beni geri göndermişlerdi ki, Lübnan'da iyi bir iş olduğunu teklif ettiler. Bana vize ve çalışma izni alarak Beyrut'a seyahatimi ayarladılar....Yatak odası yoktu. Aile orada olmadıkları zaman salonda uyuyordum. İstedikleri zaman odaya giriyorlardı ve işverenleri televizyon seyretmediği zaman yatabiliyordum. Yemek alabiliyordum ama sevdiğim yemekler değildi. Ne yiyebileceğimi tercih edemediğim için aç kalıyordum.

Evde ne iş yapacağını sorduğunda ise ona “her şey” dediler. Her sabah 5'te kalkıyordu ve gece yarısından önce yatmasına izin verilmiyordu. Evi temizliyor, çocuklara bakıyor, yemek pişirip, alışveriş yapıyor ve ev hanımının istediği işlerde ona yardımcı oluyordum.

Buna rağmen başlangıçta, işverenin ve çocuklarının davranışları iyiydi. Korkutacak bir muamele yapmamışlardı.

İki hafta sonra değişti. Adam cinsel olarak tacize başladı. İlk olarakile başladı ve hamile eşi alışverişe gittiğinde veya dışarıda olduğunda yapıyordu. Eğer bunu birine söylerse öldüreceğini söylüyordu. O daha önce orada çalışanın öldüğünü biliyordu. Bundan kaçacak yol yoktu, kapıyı kilitleyebileceği bir odası yoktu. Evin bayanına bunu söyleyip söylememeyi bilemiyordu fakat evin hanımı ondan saatler alacak yapılması imkânsız işler istemeye başlamıştı. Çocukların da ona karşı tavırları değişti ve saldırgan olmaya başladılar. Birkaç kez hırpaladılar ve ısırıldılar... iki ay sonra bir çözüm bulur. Kısa bir mektup yazar ve yardım ister. Yolda yürürken, caddede bir başka Etiyopyalı kadına mektubu atar. Kadın Caritas'dan yardım ister... işvereni hakkında soruşturma başlar, fakat bunun çok uzun süreceğini bildiğinden evinde onu eşi ve çocukları beklemektedir.”

Etiyopyalı N'nin karşılaştığı bu olaylar gibi daha binlercesi gerçekleşmektedir. İşverenler, işi bırakmalarını engellemek için pasaportlarına el koymakta, bazen hak ettikleri ücretleri alıkoymaktadırlar. Örneğin Suudi Arabistan'da (2000 yılında) 19,000 ev işlerinde çalışan göçmen kadın işçi, uğradıkları kötü işlem ve ücretlerinin ödenmemesinden dolayı çalıştıkları yerden kaçmışlardır. Bu yakınmalar her geçen gün gittikçe şiddetlenmektedir (Chammartin, 2005).

Türkiye'ye Yönelik Kadın Göçü ve Ev Hizmetlerinde İstihdam

Göç veren bir ülke olarak bilinen Türkiye'nin ekonomik olarak performansının nispeten iyileşmesi ve 1990'ların başında doğu bloğunun yıkılması ülkemizin

değişik göç formasyonları ile karşılaşmasına yol açmıştır. Doğu bloğu ve Sovyetler Birliği'nin yıkılması ile ekonomik belirsizlik yaşamaya başlayan bu ülke vatandaşları, ekonomik sorunlarını giderebilmek amacıyla coğrafi yakınlık ve ulaşım kolaylığı ile iş ve aş bulabilmek, ticaret yapabilmek amacıyla umut kapısı olarak gördükleri ülkemize gelmeye başlamışlardır. Önceleri mübadele veya mülteci akını ile karşılaşan Türkiye, yeni dönemde göçün ekonomik nitelikli yeni yüzleri ile de karşılaşmaya başlamıştır.

Çalışma ve ticaret yapma amacıyla olan bu ülke insanları, Türkiye ekonomisinin enformel boyutunun büyüklüğü, kayıt dışı işlemlere yönelik geniş absorbe edebilme özelliği, kısa süreli göçmenler için artı çekici etki yaratmaktadır. Batı ve Kuzey ülkelerinden gelenlerin amacı kısa süreli bulunmak (Lordoğlu, 2010: 93), vize süresi veya vizesiz kalma süresi içinde çalışmak, getirdiği malları satmak - almak amacıyla gelen adeta "mekik göçü" yapan (Erder, 2007: 43) göçmen tipleridir. Zamanla değişen ekonomik koşullar, Polonya, Bulgaristan ve Romanya'nın AB'ye girişleri bu ülkeden gelenlerin yön değiştirmelerine yol açarken, bu sürecin dışında kalanlar için ise bavul ticareti şekli, değişen ticaret yöntemleri ile eski öneminden uzaklaşmıştır. Diğer çevre ve yakın bölge ülkelerinde yaşanan siyasal, ekonomik çöküntüler ve çekişmelerde Türkiye'yi göç olgusunda ayrı bir konumda öne çıkarmıştır. Gelişmiş ülkelere geçiş için transit ülke olarak gören göçmenler düzensiz göç formunun ağırlıklı olarak ortaya çıkmasına da yol açmışlardır. Doğudan ve Afrika kıtasından bu amaçla gelenler (yasal veya yasadışı giriş yaparak) geçişi sağlayana kadar konaklamakta ve fırsat olursa çalışma faaliyeti içinde bulunmaktadır. Moldova, Ukrayna, Rusya, Gürcistan, Ermenistan, Türkmenistan gibi ülkelerden gelenler daha çok çalışma amaçlı oldukları. Ortadoğu ve Asya'dan gelenlerin (İran, Irak, Afganistan, Pakistan vd.) ise Batıya gitmek için Türkiye'yi transit ülke olarak gördükleri, yine bu bölgelerden gelenlerin bir kısmının ise ülkelerine dönmeyip yasadışı çalışma fırsatı arayanlardan oluştuğu görülmektedir (aktaran Lordoğlu, 2010: 93). Transit geçiş amacıyla olan ve bunu gerçekleştirmek için fırsat kollarken yasal ikamet süresini aşmış olanlar ile ikamet sürelerine aykırı ve izinsiz çalışma faaliyetinde bulunanlar "düzensiz göçmen" statüsündedirler. Kural ihlalindeki bu tip göçmenler, buldukları ülkedeki her türlü kötü koşula razı (Erder, 2007: 35) ikamet ve istihdam ilişkisi içinde bulunurlar.

Yasadışı göçle yapılan mücadele sonucunda 1995'te 11,362, 1997'de 28,439, 1999'da 47,529, 2000'de 94,514, 2005'te 57,428, 2007'de 64,290 ve 2008 yılında 62,459 kişi (ilk onbir ay) olmak üzere toplam 758,871 göçmen yakalanmıştır (www.emniyet.gov.tr). Yasadışı göçle mücadele rakamlarına göre

bu göç tipinin Türkiye üzerinden artış eğilimi içinde olduğu. Yabancılar dairesi verilerine göre 2006 yılında ikamet izni alan 200,058 yabancıнын sadece 22,636'sına çalışma amaçlı izin verildiği, bu da ikamet izni alanların %11,3'üne eşittir. 2007 yılında ise ikamet izni alan 225,208 kişinin 24,881'ine çalışma izni verilirken, ikamet izni olanlara oranı %11'e gerilemiş, 2008 yılında ise (ilk on bir ay) 168,153 ikamet izni verilen yabancıнын 17,459'una çalışma izni verilerek oran, %10,3'e gerilemiştir. Çalışma izni alanların oranı ikamet izni olanlara göre oldukça düşük seyretmektedir. Nitekim çalışma izni alanlar içinde en yüksek oranları profesyonel ve üst düzey yöneticiler içermektedir. Bunların oranı da yaklaşık %40'lar civarındadır (Lordoğlu, 2007: 105). Ev hizmetlerinde çalışmak için izin verilen (2005 yılı) yabancıların sayısı sadece 48'dir. Bunların 20'si Moldovalı, 4'ü Türkmen, 6'sı Filipinli, 5'i Romanyalı, 3'er Fransa ve Özbekistanlı, 7'sini ise diğer ülkelerden gelenlerdendir (Kaşka, 2009: 746).

Oturum iznine sahip yabancılar içinde Bulgaristan ve Azerbaycan'dan gelenlerin oranı %35-38 arasında (2004-2005 yılları) ağırlıklı yapıya sahipken, çalışma izni olanlar içinde ise payları %1-6 arasında değişmektedir (Lordoğlu, 2010: 96). 2001 yılında Moldova'dan gelenlerin sayısı 161,254 kişi iken, ikamet izni almış olanların sayısı ise sadece 855'dir. Aynı yılda toplam çalışma izni verilmiş 22,416 kişinin ise 268'ini Moldovalılar oluşturmaktadır. Keza 2005 yılında da 178,964 Moldovalının 3,065'inin oturma izni, 216'sının ise çalışma izni aldığı görülmektedir (Kaşka, 2009: 745). Gelişmiş ülkelerden gelenler arasında ise çalışma iznine sahip olanların sayısı yüksektir. Çalışma izni başvurularının azlığı, ülkemizdeki enformel çalıştırma ve çalışmaya yönelik iş piyasalarının düzensizliği, ithal emeğinde bu sektörün geniş hizmetme kapasitesi içinde yoğunluğunu göstermektedir.

4817 sayılı Yabancıların Çalışma İzinleri Hakkında Kanun (YÇİHK) kapsamında göçmenlerin en fazla bulunduğu mega kent İstanbul'da İstanbul Bölge Çalışma Müdürlüğü İş Teftiş Kurulundan sağlanan kesin olmayan verilere ve ÇŞGB müfettişleri tarafından kesin olarak verilen idari para cezaları ile kaçak göçmen çalıştırılan alanların yoğunluğunun görülebilmesi bakımından önemlidir. Nitekim işverenlere verilen cezaların yaklaşık 1/3'ünü bireysel olarak işçi çalıştıranlar tarafından ödendiği görülmektedir. Bireysel olarak verilen cezaların neredeyse tamamı ev hizmetlerindeki çalışma ve çalıştırma sonucunda kesildiği (Lordoğlu, 2010: 100-101). Ülkemizde kaçak çalışan yabancıları istihdam alanları, metropol kentlerde, turistik bölge ve alanlarda yoğunlaşmaları, Türkiye'deki kaçak göçmen istihdamının da diğer gelişmiş ülkelerdeki durumdan pek farklı olmadığını göstermektedir. İşte bu tablo da ortaya çıkan ev bakım hizmetlerindeki göçmen istihdam

alanlarının genişlemesi de diğer ülkelerdeki durumun ülkemiz ile de paralellik oluşturduğu anlaşılmaktadır.

Kadının iş hayatına atılması, aile yapısının geniş aileden çekirdek aileye doğru çözülmesi, sosyal refah politikalarının bakım hizmetleri alanında sağladığı hizmetlerin yetersizliği, orta sınıf ve üstü gelir kategorisinde olanların bir bakıcı/hizmetli kişiyi istihdam etmesinin toplum yapısı içinde "sosyal statü simgesi" olarak görülmesi, ev hizmetlerinin aile dışından temin edilmesi talebini arttırmıştır. Hochschild'in bir ölçüde kavramlaştırdığı "bakım göçü", gereksinim duyan ülkelerin piyasalarına "bakım ve sevgi ithali" sağlamaktadır (Kaşka, 2007: 227-229). Küresel ölçekte meydana gelen bu gelişmeler, "farklılaşan ve çeşitlenen tüketim alışkanlıklarını karşılama ihtiyacı" diğer ülkelerde olduğu gibi ülkemizde de göç dalgasını yönlendirmektedir (Akalin, 2010: 117). Ev hizmeti ve bakım alanında ortaya çıkan bu alan, Filipinler gibi diğer ülkeler için yeni bir ekonomik getiri alanı olarak görülmekte ve kadınlar, bu iş için teşvik edilmektedirler. Bu kazanç kapısının farkında olan ülkelerde, örneğin (Martin vd., 2006: 37) Filipinler Başkanı genellikle Noel'de geri dönen göçmenlerini "Pamaskong Handog Sa OFW's" "eve hoş geldiniz denizaşırı yabancı işçiler" seremonisi ile karşılamaktadır. Filipinler gibi diğer çevre ülkelerin de göçü teşvik edici açık veya örtülü politikaları olabilir.

Ülkemizde ev hizmeti ve bakım hizmetine yönelik insan gücü talebinin yabancılar üzerine yoğunlaşmasının ardında, yasal çalışma alanı içine sokulmadan kayıtsız çalıştırma ile ortalama maliyetin düşürülmesi etkindir. Yerli çalışana göre ücretler düşüktür. Yerli işçiler günlük olarak çalışma arzusunda olup, aile bağları ve sorumluluklarından dolayı geceyi evlerinde geçirmek istemektedirler. Yabancı ise böyle bir sorumluluk bağı olmadığından yatılı kalabilmektedir. Bu yöntemle, hizmetin 24 saat gereksinim duyulduğunda karşılanabilecek olması, önemli bir talep yaratıcıdır. Her ne kadar ev ve bakım işlerinde çalışma saatleri genellikle ortalamanın üstünde olsa da yabancılar ile bu "24 saat hizmet" sağlayıcı bulundurma imkânı temin edilmektedir. Böylece yerlilerin yabancılar ile rekabet şansı ortadan kalkmaktadır (Kaşka, 2007: 232-234; Akalin, 2010: 118-120). Yabancıların yatılı kalmaması durumunda kendine ait bir ev olmadığı için gece konaklaması için bir bedel ödemek zorunda kalacaktır. Oysaki bu yöntem ile konaklama ve yeme içme maliyeti ortadan kalkmakta. Göçmenlerin üstünlük sağladığı diğer önemli faktör ise, eğitim düzeylerinin yüksek olmasıdır. Türkiye'deki ortalama eğitim düzeyinin düşüklüğü ve genellikle ev bakım ve bakıcılık hizmetlerinin iç göç sonucu gelmiş, eğitim seviyesi düşük kırsal tabanlı olanlar tarafından sağlanıyor olması, göçmen işçiye olan talebi arttırmaktadır. Çünkü bu hizmetleri

sağlamak üzere ülkemize gelen yabancı kadınların eğitim seviyesi yerli işçiler ile mukayese kabul edilmeyecek oranda yüksektir. Bireysel olarak gelenlerin dışında aracı ajanslar kanalı⁶ ile gelenler asgari üniversite mezunudur.⁷ İhtiyaçlarını ajanslar kanalı ile karşılamak isteyen aileler örneğin yaşlı ve hasta bakım hizmetleri için doktor veya sağlık hizmeti almış kişileri temin edebilme imkânına sahiptirler. Ayrıca ajanslar kanalıyla bu hizmetleri sağlamak üzere gelenlere kısa süreli, ajans bünyesinde "Türkçe kursu" verildiği de görülmektedir. Bu kurslar, gelmeden veya geldikten sonra da olabilmektedir. Türk kökenli olanlar Türkçe bilmelerine karşın, konuştukları lehçenin Türkiye lehçesinden farklı olması, günlük hizmetleri sunmada asgari bir günlük Türkçe konuşma diline sahip olma gereğini doğurmaktadır. Dolayısıyla eski doğu Avrupa ülkelerinden gelenlerin her birinin elinde Türkçe-Rusça bir sözlüğü görmek mümkündür.

Diğer taraftan çalışma fiilinin bir hanede gerçekleştiriliyor olması, kaçak çalışmaya yönelik olası denetimlerden de bir ölçüde izolasyon imkanı sağlamaktadır. Hanelerin periyodik güvenlik denetimleri dışında bulunması ve haneye yapılabilecek denetimin ancak, bir ihbar sonucunda gerçekleşebilmesi durumu, kaçak çalışma ilişkisi içinde bulunacak olanların ev hizmetlerinde çalışmayı tercih etmeleri bakımından da önem arz etmektedir.

Ev ve bakım hizmetlerinin karşılanması ve çalışmak amacıyla ülkemize gelenlerin çoğu, yakın bölge ülkelerinin insanları olup bunlar; Bulgaristan, Moldova, Azerbaycan, Türkmenistan, Ukrayna, Özbekistan, Gürcistan ve Ermenistan ağırlıklıdır. Çoğunun Türkçe bilmesi veya geçmişten kaynaklanan kültürlerin yakın temas içinde bulunmaları gibi nedenler ile Türkçeyi kolayca öğrenebiliyor olmaları da (Akalın, 2010: 118) tercihte önemli bir etken olmaktadır. Sayılarının ne kadar olduğun yönelik ise, sağlıklı istatistikî verilerin bulunmaması nedeniyle ortaya koyabilmek mümkün değildir. Bu yöndeki kanaat, ülkeye giriş çıkış ağırlığından (Suter, 2008: 3) ve yapılan denetlemelerde yakalananlardan tahmin edilmeye çalışılmaktadır. Çünkü bu alanlara yönelik yapılan çalışmaların çoğunluğu alan, belirli kişi veya aracı kuruluşlardan sağlanan veriler ile çıkarsamalar yapılabilmektedir. Ülkeye yasal veya yasal olmayan yollardan girenler ile kanuni ika-

6 Ev hizmetlerinde kadın göçmen temin etmede aracı kuruluşlar kanalı ile sağlanabildiği gibi, internet üzerinden de temin edilebilmektedir (Lutz, 2002: 92). Erdem ve Şahin (2009) tarafından İstanbul'da 53 yabancı kadın göçmen yönelik yapılan anket çalışmasında da bu kişilerin 554,7'sinin bir ajans ve %37,7'sinin bir arkadaşı vasıtasıyla iş bulduğu görülmüştür. Kendi çabalarıyla iş bulanların oranı ise sadece %1,9'dur (s. 306).

7 Örneğin, Moldovalı kadın göçmenlere yönelik yapılan ankete göre hepsi üniversite mezundur. Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz. Kaşka, 2009: 755.

met ve çalışma izni olmadan bu kitle içinde ne kadarının çalışma ilişkisi içinde bulunduğunu ortaya koyabilmek mümkün değildir. Bu belirsizliğe rağmen, ülkemizde yasal olmayan yasadışı göçmen sayısının 1 milyonun üzerinde olduğu ileri sürülmektedir.

Ülkemizde kaçak çalışan yabancı işçiler içinde Ermenistan'dan ülkemize çalışmak için gelenlerin büyük çoğunluğu kadındır ve erkeklere göre çok daha kolay iş bulma imkânına sahiptirler. Ülkemiz ile tarihten kaynaklanan ve çözümlenememiş sorunun (!) varlığına karşın, Ermenilerin ülkelerinde yaşadıkları ekonomik darboğaz, seyahat kolaylığı, sınır dışı edilme olasılığının olmaması (!) ve onlara yardım edebilecek yerli Ermenilerin varlığı, Türkiye'ye yönelik ermeni göçünü besleyici etkenler olarak sayılabilir. Türkiye'nin Ermeniler için çekim merkezi olmasında "Ermeniler, Ermenilerin olduğu yere giderler" düşüncesinin hâkim olması da önemlidir (Rutishauser, 2010: 172-174). Son zamanlarda gündemde yer işgal eden Türkiye'deki Ermenilerin sayılarına ilişkin iddia edilen rakamlar arasında da önemli farklılıklar vardır. İstanbul doğumlu bir Ermeni araştırmacıya göre kaçak ermeni göçmenlerin sayının 5,200 civarında (Haçaturyan, 2010: 16) olduğu, Rutishauser'in (2010) Ermeni topluluğu ile yaptığı görüşmeler ve gözlemlerine göre ise bu sayının 25,000-30,000 civarında olduğu ileri sürülürken, resmi çevrelere göre ise ileri sürülen sayılar çok daha yüksektir. 2006 yılında Dışişleri Bakanı tarafından 70,000 civarında olduğu belirtilirken, günümüzde ise 100,000 civarında olduğu telaffuz edilmektedir. Görüldüğü gibi bir grup göçmen sayısına yönelik olarak dahi çok farklı iddialar ileri sürülebilmektedir. İddia edilen sayılar ne olursa olsun işin biline bir gerçek vardır ki, resmi makamlardan çalışma izni almış tek bir Ermeni göçmen işçi kayıtlarda görülmemektedir. Dolayısıyla ileri sürülen sayılara ilişkin iddialar ne düzeyde olursa olsun, ülkemizdeki kaçak Ermenilerin tamamının enformel çalışma ilişkisi içinde olduklarıdır.

Ermenistan'dan gelen göçmenlerin ev işlerinde yatılı olarak çalışmayı tercih ettikleri aileler genellikle, Müslüman olmayanlardır. Kadınlar, Hıristiyan aileler yanında daha iyi himaye gördüklerini ifade etmekte. Diğer taraftan ise, Ermeni aileler hakkında şikayette bulunmakta "cimri oldukları, anlayış ve empati göstermedikleri, aşırı fedakarlık bekledikleri" ni ifade etmektedirler. Türk kadın işverenlerinin ise dostça tavır içinde bulduklarını dile getirmektedirler (Rutishauser, 2010: 176).

Bulgaristan, Moldova ve diğer ülkelerden gelenlerde, dil ve kültür yakınlığının yanında, kurdukları iletişim ağları sayesinde Türkiye'de istihdam fırsatı yakalamaktadırlar (Suter, 2008: 6). Türk kökenli olanlar ve Türkçe bilenler ise Türk ailelerin yanında çalışmaktadırlar.

Ev hizmetleri ve bakım işlerinde Türkiye’de çalışan Moldovalılarında sayısı bilinmemektedir. Bir Moldovalı, köyündeki kadınların yarısının Türkiye’de çalıştıklarını iddia ederek, sayılarının 1,000-4,000 civarında olduğunu söylemektedir (Kaşka, 2009: 756-757). Türkiye’de ev hizmetlerinde çalışan bir Moldovalı bayan S., ise durumunu şöyle dile getirmiştir (Ünlütürk, 2008: 241):

“Sizin burada kadınlar rahat. Erkekler çalışıyor eve para getiriyor. Üstelik hiç ağır işte çalışmıyorsunuz. Ben iki yıl pazarda çalıştım, çuvalı sırtlanıp taşıdım. Yıllarca inşaatta çalıştım. O kadar soğukta kaldım, o kadar ağır şartlarda çalıştım ki, sonunda sağlığımı kaybettim. Burada kadınlara ağır iş yaptırılmıyor, ne güzel. Ama bazıları karılarını çalıştırmıyor. O çok kötü. Ben çalışmadan duramam.”

İstanbul’un Polonezköy semtinde çalışan ve 1998’den beri altı aylık dönemlerle gelip çalışan Moldovalı L., çalıştığı villa da geçen bir işgünü anlatır (Akalin, 2010: 124):

“Ev üç katlı. Alt kat bana ait, orta katta salon filan, en üst kat patronların. Kız üniversiteye gidiyor, Karaköy’de. Sabah babasıyla gidiyorlar. Kadın kalkıyor spora, jimnastiğe gidiyor. Ben de işte evin bütün işlerini yapıyorum. Hiç oturmuyor insan ama iyi oluyor, oturmaktansa çalışmak iyi, yoksa bütün gün evdekileri düşünürüm. Öbür evde daha zordu, “gel canım, televizyon seyredelim canım” diyen teyze. Burada 2-3’e kadar sürer işler. Sonra işte çıkıp yürüyorum, bakkala gidip çikolata filan alıyorum. Akşama doğru da yemek, salata. Bulaşıktan sonra çayı koyuyorum onlara, odama iniyorum. Bir daha yukarı çıkmıyorum.”

Yapılan gözlemlere ve araştırmalara göre ülkemizde ev hizmetlerinde çalışan yabancıların çok büyük ciddi problemler ile karşılaşmadıkları görülmektedir. Erdem ve Şahin’in (2009) yaptıkları araştırma sonuçlarına göre İstanbul’da 53 yabancı kadın ev hizmetlerinde çalışan yabancıların cevapladıkları anket sonuçlarına göre, %73,6’sı kesinlikle herhangi bir tacize uğramadığını belirtirken, sadece %9,4’ü bir tacize uğradığını belirtmektedir (s. 310). Oysaki diğer ülkeleri kapsayan ILO ve KALAYAN’ın çalışmalarında evde kötü muamele ile karşılaşan, cinsel tacizde bulunanların oranı oldukça yüksektir. Bizdeki istihdam biçiminden yakınmaların kaynağının genel olarak, iş yoğunluğundan kendilerine yeterli boş zamanın bırakılmaması, “bazen kendilerini evin bir eşyası gibi hissetmeleri” (Ünlütürk, 2008: 243) gibi kendileri için özel yaşam alanı yaratılmaması olması yönünde olduğu görülmektedir.

Çalışma Yasalarının Kapsama Alanı ve Örgütlenme Deneyimleri

Ev hizmetlerinde çalışan göçmen kadın işçilerin çalışma biçimlerinin çoğu, enformel ilişkiler ağında sürmektedir. Bu enformellik oluşumu bazen yabancı kişinin ülkede ikamet ve çalışma iznine sahip olarak bulunmasına karşın, istihdam

ilişkinin yasal ilişkiler içinde düzenlenmemesinden kaynaklanmıştır. Bu istihdam şekli işverenin talebinden kaynaklanabileceği gibi işçinin daha kolay iş bulabilmek için böyle bir çalışma ilişkisi içine girme isteğinden de kaynaklanabilir (Schrover, 2008: 26). Diğeri ise ülkede ikamet veya çalışma izinlerinden biri veya her ikisinin de bulunmamasına karşın istihdam faaliyetleri içinde yer almasından ortaya çıkan bir enformel çalışma ilişkisi olabilmektedir. Dolayısıyla enformel istihdam biçiminde her iki tarafında sorumluluğu bulunmaktadır. Ancak ağırlıklı sorumluluk işveren tarafındadır.

Göçmen işçi ile işveren arasında bir sözleşmenin olması, işverenin sosyal güvenceler için prim ödeme, daha yüksek ücret ödeme gibi yasal çerçeve içine sokması, maliyet artırıcı bir gelişme doğurduğundan enformel çalışma ilişkisi içinde bulunma göçmen işçiden çok işverenin talebinden kaynaklanır. Göçmenin bu durum içinde bulunması onu, çalışma koşulları hakkında mevcut yasalara aykırı bir durumun varlığı söz konusu olduğunda, yasal mercilere başvuru ve talepte bulunma hakkından yoksun olma sonucu doğurmaktadır.

Ev hizmetlerinde çalışan göçmen işçiler arasında yasal bir anlaşmaya dayalı olarak istihdam edilmeleri durumu daha çok Filipinli göçmenler arasında yaygındır. Göç faktörünü ülkenin makro ekonomik gereksinimlerinin tedarik edilmesi ve uygulanmak istenen makro politikalar için önemli bir araç olarak gören Filipin Hükümeti için göçmen işçilerin korunması göçün güvenceli sürdürülebilmesi bakımından önemlidir. Filipin Hükümeti (IOM, 2008: 271) göçmen işçiler için (ev hizmetleri, denizciler, imalat sanayinde çalışanlar) çalışma koşulları ve ücretleri düzenlemeye yönelik olarak talep eden ülkeler ile ikili anlaşmalar (sözleşmeler model nitelikte olup, temel esasları içerir.) gerçekleştirmektedir.

ILO (2006) tarafından yapılan araştırmalara göre de ev işlerinde çalışanların çoğunun herhangi bir resmi sözleşmeye tabi olmaksızın çalıştıkları belirlenmiştir. Endonezyalı göçmen işçilerin yaklaşık %38'inin sorumlu oldukları ajanslar ile bir mukavele imzaladıkları, %8'inin ise hiçbir sözleşmesinin bulunmadığı gözlenmiştir. Sadece Hong Kong'da bulunan Endonezyalı işçilerin %86'sının sözleşme imzaladıkları, ancak bunların üçte ikisinin sözleşmenin içeriği hakkında bir bilgileri olmadığı, üçte birinin sözleşmenin bir kopyasını bulduklarını, Bahreyn'de ise işçilerin gelmeden önce bir sözleşme imzalamış oldukları görülmüştür (ILO, 2006: 12). Göçmen işçilerin çalışma ilişkilerinin enformel ilişkiler ağı içinde sürdürülmesi onların, ülkelerin çalışma yasalarının ve diğer sorunlara yönelik ülkenin koruyucu mevzuatının dışında korunmasız kalmalarına yol açmaktadır.

Ev hizmetlerinde eğitim düzeylerinin yüksekliği ile bilinen Filipinli kadın işçiler İngilizce bilmeleri, daha örgütçü yapıya sahip olmalarının bir sonucu olarak

1987 yılında İngiltere’de KALAYAAN adlı örgütü⁸ kurmuşlardır. Bu örgütün amacı, ev hizmetlerinde çalışma izni ile çalışan göçmen işçiler için adalet aramak için kurulmuştur. Örgüt, ev hizmetlerindeki göçmen işçilerin statülerinin tanınması, aynı hizmet alanlarında işverenlerini değiştirebilme hakkı, önceki işverenlerine dava açabilme hakkını sağlamak amacıyla, diğer göçmen ve işçi örgütleriyle ortak kampanyalar yürütmektedir (Ulutaş ve Kalfa, 2009: 22).

Göçmenlere Yönelik Uluslararası ve Ulusal Düzenlemeler **Uluslararası Düzenlemelerde Göçmen Hakları**

26 Haziran 1945 tarihinde kabul edilen Birleşmiş Milletler Antlaşması’nın(BM) birinci bölümünde, ülkeler arasında “ekonomik, sosyal, kültürel ve insancıl nitelikteki sorunları çözmeye ırk, cinsiyet, dil ya da din ayrımı gözetmeksizin insan haklarının ve temel özgürlüklerin geliştirilip güçlendirilmesinde uluslararası işbirliğinin” sağlanması gerektiği belirtilmektedir (md.1/3). BM’ye de bu amacın gerçekleştirilmesinde “ulusların giriştikleri eylemlerin odağı olmak” (md.1/4) şeklinde kurumsal bir amaç olarak yüklenmiştir. Bu doğrultuda 10 Aralık 1948 tarihindeki 21(A)III sayılı karar ile BM Genel Kurulun’da kabul edilen İnsan Hakları Evrensel Beyanamesi’nin 3’ncü maddesinde, “yaşamak, özgürlük ve kişi güvenliğinin” herkesin hakkı olduğu güvence altına alınarak, “herkesin bir devletin toprakları üzerinde serbestçe dolaşma ve oturma hakkı” olduğu (md.13/1) ve “herkesin kendi ülkesi de dâhil olmak üzere, herhangi bir ülkeden ayrılmak ve ülkesine yeniden dönme hakkına” sahip olduğu (md.13/2) vurgusu yapılmaktadır. Bu antlaşmalar ile bireysel özgürlükler, evrensel düzeyde eşit bir biçimde gerçekleştirilmek istenmektedir. Ancak bir kimsenin bulunduğu yabancı ülkedeki mevcudiyetinin o ülkenin yasal sınırlandırmaları dışında bulunulan halleri ise içermesi mümkün değildir. Çünkü her ülke egemenlik hakkının verdiği güç ile seyahat etme, çalışma, ikamet etme, oy kullanma gibi hakların hangi koşullarda elde edilebileceğini belirleme özgürlüğüne sahiptir.

Çağımız demokratik toplumlarında sosyal varlık olarak insan, sahip olduğu siyasal, sosyal ve kültürel değerleri yaşayabilme hakkına sahiptir. Bu hakkın sağlanamadığı durumlarda bulunduğu yeri terk etmek zorunda kalanlar için, 1951 yılında Mültecilerin Statüsüne İlişkin Sözleşme ve 1954 yılında da Vatansızların Statüsüne Dair Sözleşme kabul edilmiştir.

Uluslararası alanda göçmen haklarının korunması, zorla göç, insan kaçakçılığı gibi suçların ve eylemlerin engellenmesi için anlaşmalar yapılmıştır. Bunlar

8 Ev hizmetlerinde çalışan hizmetli, çamaşırcı ve temizlikçilere ilişkin ilk sendika 1906 yılında Almanya’nın Nürnberg şehrinde kurulmuştur (Lutz, 2002: 94).

(IOM, 2008: 40); Tüm Göçmenlerin ve Ailelerinin Korunmasına Dair Sözleşme (1990), Kadın ve Çocukların Trafiğini Önleme ve Cezalandırmaya Dair Protokol (2000), Kara, Deniz ve Havayoluyla Göçmen Kaçakçılığına Dair Protokol (2000), Irk Ayrımının Tüm Şekillerini Ortadan Kaldırmaya Yönelik Uluslararası Sözleşme (1965), Ulus ötesi Organize Suçların Önlenmesine Yönelik BM Sözleşmesi (2003), Uluslararası Sivil ve Siyasal Haklar Sözleşmesi (1966), Uluslararası Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Sözleşmesi (1966), Kadınlara Karşı Ayrımcılığın Tüm Şekillerinin Ortadan Kaldırılmasına Dair Sözleşme (199), İnsanlık Onurunu Alçaltıcı veya Cezalandırıcı İşkence ve Zalimliğe Karşı BM Sözleşmesi (1984), Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi (1954), Avrupa Sosyal Şartı (1961), Göçmen İşçilerin Hukuki Statüsü Hakkındaki Avrupa Sözleşmesi (1977), Avrupa İkamet Sözleşmesi (1955), Roma Antlaşması (1951), Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Konferansı Paris Şartı (1990) gibi uluslararası gerçekleştirilen anlaşmaları saymak mümkündür (Alpar, 2000). Çalışma yaşamına yönelik evrensel değerlerin uygulanmasına yönelik çalışmalar ise, ana çerçeve olarak Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO) kapsamında yapılmaktadır.

ILO tarafından ülke vatandaşı olsun veya olmasın tüm çalışanların korunması, kollanması, çalışma ve yaşam standartlarının küresel bağlamda standart hale getirilmesi için çalışmalar gerçekleştirilmektedir. Bu amaçla da ILO tarafından uygulamaya konulan anlaşmalar tüm göçmenleri kapsayabilir. ILO'nun 1939 yılında göç istihdamı görüşlerinin yeni öneriler ile 1949 yılında kabul edilmesi ile 97'no'lu Göç İstihdamı Sözleşmesi kabul edilmiştir. Bu sözleşmenin içerdiği hükümlere göre sözleşmeyi onaylayan her ülke; ulusal yasalarını iç ve dış göçe göre uygun hale getirmeli; göçmenlerin istihdam yaşam koşullarını iyileştirmeli; üye ülkeler özel düzenlemeler ve genel anlaşmalar ile ilgili danışma sürecini çalıştırmalıdır. Bu sözleşme ile anlaşmayı kabul eden bir üye ülkenin kişiler arasında "ırk, dil, din, cinsiyet" ayrımında bulunmaksızın "çalışma, yaşam, adalet, sosyal güvenlik ve vergilendirmeye ilişkin uygulamalarda kendi vatandaşları ile aynı işleme tabi tutmayı taahhüt ederek (md. 6) muamele eşitliği sağlanmaya çalışılmaktadır.

ILO'nun 6 Haziran 1962 tarihli 46'ncı oturumunda kabul edilen 118'no'lu Muamele Eşitliği (Sosyal Güvenlik) Sözleşmesi ile bu sözleşmeyi onaylayan diğer üye ülke vatandaşlarına da kendi ülke vatandaşlarına yaptığı işlem gibi, "eşit işlem yapmayı" taahhüt eder (md. 3). ILO'nun 68'nci oturumunda kabul edilen Sosyal Güvenlik Hakları Hizmeti Sözleşmesinde hangi hizmetlerin sağlanacağı belirtilirken, ülkede süreli olarak bulunanlar (md. 1/j) ile mültecilere de (md. 17/e) bu bakım hizmetlerini, sözleşmeyi onaylayan üye ülkeler tarafından sağlanmasını istemektedir.

ILO'nun 4 Haziran 1975 tarihli 60'ncü oturumunda ise 143 no'lu Göçmen İşçiler Sözleşmesi kabul edilmiştir. Bu sözleşme ile yasal ve yasadışı tüm göçmenlere asgari korunma sağlanmaktadır. Sözleşmeyi onaylayan her üye devlet, topraklarında bulunan ve istihdam edilen yasadışı göçmeni belirleme ve bir yere gidebilmesi için seyahat edebilmeleri, yerleşmeleri ve çalışmalarına ilişkin uluslararası ve ulusal mevzuatlara aykırı bir durum olup olmadığını araştırmalarını ister (md. 2). Her üye devletin yasal göçmenlere yönelik seyahat özgürlüğünü tesis ederken, yasadışı göçmenleri çalıştırmak için ülkeye sokmaya çalışan organizasyonlar ve onları istihdam etmek isteyen işverenler ile gerekli mücadelenin yapılmasını istemektedir (md. 3). Yasadışı göçle mücadele amaçlı önlemlerin alınması ise 4'ncü madde de vurgulanmaktadır.

Uluslararası alanda kötü amaçlı çocuk göçü yapılmasının dışında, çocuğun ucuz işgücü olarak kullanılmasının engellenmesi ve her türlü mücadelenin yapılması amacıyla ILO'nun İstihdamda Kabule Asgari Yaşa İlişkin 6 Haziran 1973 tarihli 138 sayılı sözleşmesi kabul edilmiştir. ILO'nun 8'nci oturumunda da 182 no'lu Kötü Şartlardaki Çocuk İşçiliğinin Yasaklanması ve Ortadan Kaldırılmasına İlişkin Acil Önlemler Sözleşmesi kabul edilmiştir. Bu sözleşmeyi onaylayan her ülkeden çocuk işçiliğinin yasaklanması ve ortadan kaldırılmasına ilişkin acil olarak önlemlerin alınmasını ister (md. 1). Sözleşmenin adında belirtildiği gibi kötü şartlardan kasıt, çocuğun bedensel, ruhsal ve ahlaki gelişimlerini engelleyecek tüm unsurlar ile mücadele (md. 3) edilmesidir. Ayrıca ahlaki olmayan çocuğun kullanımının dışında, diğer alanlarda ucuz işgücü olarak (ev hizmetlerinde çocuk çalıştırılması yaygındır) kullanmayla da mücadeleyi içermektedir.

Göç formlarına ilişkin uluslararası alanda geniş hukuksal prosedürler oluşturulmuştur. Ancak sağlanan özgürlük formları, herhangi bir ülkede yasal formatlar içinde çalışan kişilerin haklarının korunması ve ayrımcılığın engellenmesine ilişkindir. Ekonomik ve diğer nedenler dışında sırf işi çalışmak ve yaşamını temin etmek olan yasadışı göçmenlere yönelik olarak ise sözleşmelerin koruyucu genel niteliği, göçmenin yaşama hakkının garanti altına alınması ile sınırlıdır. Dolayısıyla yasal olmayan çalışma biçimleri için hak doğurucu bir yasal düzenek yoktur. Yasal olmayan bir durumda istihdam edilen veya bulunan kişinin o ülkedeki varlığının resmi olarak hak doğurucu bir konuma geçebilmesi, yasal olarak soyut varlığının hukuksal alanda somut varlığa dönüşmesi ile mümkündür. Bu durumda genellikle, göçmenin bulunduğu ülkede yasallaştırma uygulamaları ile vücut bulabilmektedir.

Türkiye’de Yabancılara İlişkin Mevcut Yasal Düzenek

Ülkemizde de yabancıların bulunmaları ve istihdam edilmelerini düzenleyen yasal çatı bulunmaktadır. Türkiye, yasal olarak çalışmaya gelenlerden çok yasadışı bir konumda istihdam faaliyeti içinde bulunan bir göç olgusu ile karşı karşıya bulunmaktadır. 1982 Anayasasının 48’nci maddesi, ülkemizde çalışma faaliyeti içinde bulunmak bakımından Türk vatandaşları ile yabancılar arasında bir ayırım getirmemiş olmasına karşın, kısıtlama ancak kanunlar yoluyla gerçekleştirilmektedir (Arslan, 2008: 4).

Mevzuatımızdaki düzenlemelere bakıldığında ise; 1932 tarihli 2007 sayılı Türkiye’de Türk Vatandaşlarına Tahsis Edilen Sanat ve Hizmetler Hakkında Kanun, 5682 sayılı Pasaport Kanunu, 193 sayılı Gelir Vergisi Kanunu, 3218 sayılı Serbest Bölgeler Kanunu, 6326 sayılı Petrol Kanunu, 2634 sayılı Turizmi Teşvik Kanunu, 6224 sayılı Yabancı Sermayeyi Teşvik Kanunu, 5683 sayılı Yabancıların Türkiye’de İkamet ve Seyahatleri Hakkında Kanun, 2527 sayılı Türk Soylu Yabancıların Türkiye’de Meslek ve Sanatlarını Serbestçe Yapabilmeleri, Kamu, Özel Kuruluş veya İşyerlerinde Çalıştırılabilmeleri Hakkında Kanun, 403 sayılı Türk Vatandaşlığı Kanunu, 2675 sayılı Milletlerarası Özel Hukuk ve Usul Hukuku Kanunu (Alpar, 2000), 4857 sayılı İş Kanunu, 4904 sayılı Türkiye İş Kurumu Kanunu ve 4817 sayılı Yabancıların Çalışma İzinleri Hakkında Kanunlar (YÇİHK) görülmektedir.

Mevzuatımızın çeşitliliği, artan yasadışı göç ve istihdam şekillerinin ülkemiz üzerindeki artan yoğunluğu, yasa koyucuyu mevzuatta bulunan dağınıklığı gidermek, tek merkezde toplamak, denetimi sağlamak ve cezai yaptırımlar yoluyla yabancı istihdamını önlemek ve bürokrasinin azaltılmasını sağlamak amacıyla 4817 sayılı Kanun yürürlüğe sokulmuştur (Güzel ve Bayram, 2007:158). 4817 sayılı Kanun ile 2007 sayılı Kanun yürürlükten kaldırılmış olmasına karşın, ilgili Kanun’un Türk Vatandaşlarına özgü, iş ve meslekleri yasaklayan kanunlar⁹ yürür-

9 Hemşirelik Kanunu, Hususi Hastaneler Kanunu, Tababet Uzmanlık Tüzüğü, Veterinerlik İşleri İle ilgili Kanun, Eczacılık ve Eczaneler Hakkında Kanun, Gözlükçüler Hakkında Kanun, Avukatlık Kanunu, Noterlik Kanunu, Basın Kanunu, Bazı Kurum ve Kuruluşların Korunması ve güvenliklerinin Sağlanması Hakkında Kanun, Gümrük Kanunu, Hâkim ve Savcılar Kanunu, Kooperatifler Kanunu, Maden Kanunu, Sendikalar Kanunu, Seyahat Acenteleri ve Seyahat Acenteleri Birliği Kanunu, Serbest Muhasebecilik, Mali Müşavirlik ve Yeminli Mali Müşavirlik Kanunu, Su Ürünleri Kanunu, Ticaret Odaları ve Borsaları Birliği Kanunu, Türk mühendis ve Mimar Odaları Birliği Kanunu, Türk Uluslar arası Gemi Sicili Kanunu, Sivil Havacılık Kanunu, Türkiye Sahillerinde Nakliyatı Bahriye ve Limanlarla Karasuları dâhilinde İcrayı Sanat ve Ticaret Hakkındaki Kanun. Bu konu hakkında ayrıntılı bilgi için bakınız (Güzel ve Bayram, 2007: 160-166).

lüktedir (Arslan, 2008: 4). 4817 sayılı Kanuna göre diğer kanunlarda yer alan yabancıların çalışamayacağı iş veya mesleklere ilişkin hüküm içeren haklar saklı kalmak koşuluyla izin vermeye yetkili makam Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı'dır (Güzel ve Bayram, 2007: 167).

Ülkeye yasal olarak gelmiş veya yurtdışında bulunup da çalışma izni isteyen yabancılara ilk seferde en çok bir yıllık çalışma izni verilir. Bir yılı doldurmaları sonunda süre en fazla iki yıl daha uzatılabilir. Bu sürenin sonunda aynı meslekte veya bir başka işverenin yanında çalışmak isteyen yabancıya çalışma süresi altı yıla kadar uzatılabilir. Ülkede en az beş yıl yasal koşullara uygun ikamet edenlerin çalışma izni istemelerinde ise süreli çalışma izni verilebilir. Altı yıllık çalışma süresini doldurmuş veya ülkede sekiz yıldan beri kanuni olarak ikamet edenlere çalışma izni istediklerinde süresiz olarak çalışma izni verilebilmektedir.

4817 sayılı kanunun ana amaçlarından birisi, yasadışı yollardan yabancı işçi istihdamının engellenmesidir. Bu amaçla ilgili yasada bulunan idari para cezaları her yıl yeniden değerlendirme oranı ile belirlenmektedir. Buna göre 2010 yılı için 4817 sayılı kanunun 18'nci md.'ne aykırı olarak bildirim yükümlülüğünü süresi içinde yerine getirmeyen bağımsız çalışan yabancı ile yabancı çalıştıran işverene her bir yabancı için 286 TL idari para cezası uygulanır. Çalışma izni olmadan bir işveren, bağımlı olarak çalışan yabancıya 572 TL, çalışma izni bulunmayan yabancıyı çalıştıran işveren veya işveren vekillerine her bir yabancı için 5,723 TL, çalışma izni olmaksızın bağımsız çalışan yabancıya ise 2,289 TL idari para cezası uygulanır. Para cezalarının ağırlığı çalışmaktan çok çalıştıran işveren üzerinde yoğunlaşmıştır. Yabancıların bağımlı olmak yerine, bağımsız çalışmayı tercih etmeleri durumunda para cezaları daha da ağırlaşmaktadır.

Kanunun, yabancı çalıştırmaya yönelik yeni ve düzenleyici bir aşamayı içeriyor olmasına karşın, mevcut içeriği ile ortaya çıkan koşullara cevap vermek bakımından yetersiz olduğu ileri sürülmektedir. Güzel ve Bayram'a (2007) göre, yabancılara çalışma izninin verilmesinde Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı'nın yetkili olmasının yeterli olmadığı, gelişmiş batılı hukuk sistemlerinde yetkinin istihdamla ilgili veri toplayan, politika belirleyen kuruluşlara verildiği (Fransa'daki Ulusal İstihdam Ajansının yetkili kılınmış olması gibi), ülkemizde de benzeri bir uygulamaya geçilmesinin uygun olacağı savunulmaktadır.

Öneri ve Değerlendirme

Geçen yüzyıl, göç hareketleri içinde kadınların öne geçtiği bir süreci içermektedir. Göçte kadının yoğunlaşmasında, ekonomik devinimlerin hizmet ağırlıklı yapılaşmayı içermesi ve beraberinde türettiği yeni iş alanları, kadın işgücüne

olan talebi arttırmaktadır. Bu gelişmeler kadının özgürleşmesi yönünde pozitif içerik taşımasına karşın, beraberinde yoğun negatif dışsallıklarda içermektedir. Uluslararası alanda artan rekabetin piyasalarda yarattığı baskı, sermayedar üzerinde daha fazla birikim hırsı doğurmakta ve bunun somutlaştırılması olarak ta emek üzerinden olabildiğince artı değer yaratma biçiminde sonuç doğurmaktadır. Üretim ilişkilerinin esnekleşen ve kuralsızlaşan yapısı, emeğin sömürsünü olanaklı kılmaktadır. Kadının kolay istismar edilebilir içeriği de eklemeliğinde, yaratılan zincirleme reaksiyon kadın emeğine sömürü önündeki engelleri olabildiğince kaldırmakta ve kadın işgücü üzerinde faturası sınırsız sömürü olarak oluşmaktadır.

Kadın işgücü istihdamı yaratan hizmet sektörünün yarattığı türev işlerden olan ev hizmetleri alanı, emeğin en fazla sömürülebileceği bir alan olması bakımından önemlidir. Augustin'in (2003) tasvir ettiği gibi "yarı feodal" ve adeta "alenen hükümlanlık" halini içeren uzun ve ağır çalışma saatleri, düşük ücretler, bu işlerde çalışan kadınların korunmasına yönelik önlemlerin arttırılmasını zorunlu kılmaktadır.

Yabancı kadın göçmen işçilerin bulunduğu ülkedeki ikamet istihdam ilişkisinin formel koşullar içinde gerçekleşmesi halinde ortaya çıkabilecek bir istismarda bireyin hak gaspının ve istismarının engellenmesi bakımından uluslararası ve ulusal mevzuatlardan kaynaklanan ve ayırım yapılamayacağına ilişkin evrensel ilkeler kapsamında telafi edilmesi mümkündür. Ancak bu tip bir iş ilişkisindeki çalışmanın ağırlıklı olarak enformel istihdam koşulları içinde gerçekleşiyor olması, ulusal mevzuatlar karşısında hak arama yollarını kapamaktadır. Uluslararası sözleşmeler ise koruma altına aldığı yasal istihdam edilen göçmen işçiler için geçerlidir. Yasadışı göçmenin insan olarak yaşama hakkının temin edilmesi dışında, ulusal mevzuatlar üzerinde yaptırım etkisi yoktur.

ILO tarafından yasal göçmen işçilerin ve özellikle kadın göçmen işçilerin iş ve sosyal alanda korunması için orijin ve gidilen ülke tarafından bazı önlemlerin geliştirilmesi bakımından önerilerde bulunmaktadır. Bunlar (Chammartin, 2008: 6-7):

Orijin ülkeler

- Kadın göçmenler için yurtdışındaki işler hakkında bilgilendirecek etkili bir danışma sistemi kurulmalıdır.
- Yurtdışında eleman arayan ajanslar ve bilgi veren kurumlar ile ilişkiler güçlendirilmelidir.
- Göçmen işçi ülkeden ayrılmadan önce sözleşme imzalamalıdır.

- Sözleşmenin bir kopyasını içerecek bir veri tabanı oluşturulmalı; iş ajansının tam ismi ve adresi; şikâyet durumunda yararlanmak için diğer yararlı bilgiler ve işverenin tam adresi sağlanmalıdır.
- Gitmeden önce acil durumlarda kiminle ilişkiye geçilebileceğine ilişkin yararlı olabilecek bilgiler sağlanmalıdır. Örneğin kültürel farklılıklar gibi.
- İşçilerin yurtdışında karşılaşılabilecekleri bazı durumlar için elçilikler ve ya konsolosluklarda çalışma ataşesi bulundurulmalıdır.
- Gidilecek ülkelerle ortak kurumlar oluşturulmalıdır.
- Gidilecek ülkeler ile karşılıklı işçi değişimi ve sosyal güvenlik alanlarını kapsayacak ikili anlaşmalar yapılmalıdır.

Gidilecek ülkeler

- Kadın göçmen işçiler için emek piyasalarındaki talebin belirlenerek, yasal kanallar oluşturulmalı, emek anlaşmaları %50'şer kadın ve erkek olarak belirlenmelidir.
- Kadın göçmenlerin yoğunlaştığı alanlarda iş ajansları, işverenleri veya sponsorları tarafından yasal olmayan yollara başvurulduğu durumlar için yasal koruma ve hizmet (ücretsiz avukat) sağlanmalıdır.
- Göçmen işçilerin sorunlarını çözmek, tanımlama ve tartışabilmek için resmi kurumlar, ilgili elçilikler, hükümetler arası kurumlar ve sivil toplum kuruluşları arasında ortak komisyonlar kurulmalıdır.
- Göçmenlerin karşılaşılabilecek durumları gözlemleyecek ulusal bir kurum oluşturulmalıdır.
- Sözleşmenin bir kopyasını içerecek bir veri tabanı oluşturulmalı; iş ajansının tam ismi ve adresi; şikâyet durumunda yararlanmak için diğer yararlı bilgiler ve işverenin tam adresi sağlanmalıdır.
- Emek piyasalarının denetlenmesi veya sosyal hizmetler yoluyla gözlemler arttırılmalı.
- Emek piyasalarında düzenlemeler yapılmalı.
- Diplomalar ve unvanlar tanınmalı.
- Mesleki olarak ilerleyebilmesi için fırsatlar tanınmalıdır.
- Kadın göçmenler için istihdam fırsatları çeşitlendirilmeli.
- Göçmen kadınlar arasında girişimcilik ve serbest çalışma teşvik edilmelidir.
- Aileye bağlı göçe yönelik yeni bir yaklaşım benimsenmelidir.

- Kadın egemen ev işi mesleklere ilişkin sosyal değer tanınmalıdır.
- Pasaportların ve ücretlerin alınmaması, fiziki, cinsel ve psikolojik suiistimallere karşı duyarlılıklar artırılmalıdır.
- Ücretlerin tamamını almaları ve özgürce kullanabilmeleri temin edilmelidir.
- Göçmen işçilere yeterli sosyal güvenlik sağlanmalı, bunun için gönderici ve alıcı ülkeler anlaşma yapmalıdır.

Umut arayıcısı olan göçmenlerin "nasıl olursa olsun, ne olursa olsun" ekmeğini kazanabilmek için ulus ötesi hareketlilikleri, ülkeler arasında evrensel koşulların eksiksiz olarak uygulanması ile sorunların indirgenebilmesi olası gözükmektedir. Diğer taraftan göç dünyasının arka planındaki yasa dışı göçmenlerin ise buldukları ülkelerdeki koşulların iyileşebilmesi, bulunulan ülkenin politikalarının içerik ve kapsamına bağlıdır. Bu statüdeki göçmenler için en fazla katkı sağlayabilecek olanlar sivil toplum kuruluşlarıdır. Sivil toplum kuruluşlarının işlevselliğinin artması ile, göçmen işçinin karanlık dünyasının aydınlanmasına katkı sağlanabilir.

Kaynaklar

- Akalın A. (2010) "Yukarıdakiler-Aşağıdakiler İstanbul'daki Güvenlikli Sitelerde Göçmen Ev Hizmetlisi İstihdamı", Türkiye'ye Uluslararası Göç, Editör B. Pusch ve T. Wilkoszewski, Kitap Yayınevi, İstanbul.
- Alpar M.B. (2000) "Göçmen İşçilere İlişkin 97 Sayılı ve 143 Sayılı ILO Sözleşmeleri İle İlgili Çalışma Mevzuatı", Kamu İş İş Hukuku ve İktisat Dergisi C: 6, S: 1.
- Arslan H. (2008) "Türkiye'de Yabancıların Çalışma Rejimleri", Çimento İşveren, C: 22, S: 5 Eylül.
- Augustin L.M (2003) "A Migrant World of Services", Social Politics, Vol: 10, No: 3.
- Castles S. Ve M.J Miller (2008) Göçler Çağı Modern Dünyada Uluslararası Göç Hareketleri, (Çevirenler B.U Bal – İ. Akbulut) İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları 195, İstanbul.
- Chammartin G.M.F. (2008) "Female migrant workers' situation in the labour market", Thematic Review Seminar of the European Strategy 29 April 2008, http://www.mutual-learning-employment.net/uploads/.../32ilo_TRGS_en.pdf. (23.03.2010).
- (2005) "Domestic Workers: Little Protection for Underpaid", Migration Information source, <http://www.migrationinformation.org/Feature/print.cfm?ID=300>. (25.03.2010).
- (2005) "The Feminization of International Migration", ILO, Retrieved June 7, 2005, <http://www.ilo.org/public/english/dialogue/ac-rav/pub/129/7.pdf>. (10. 08. 2007).

- Dedeoğlu S. (2008) "Avrupa'da Gocmen Kadın Emeği ve Sosyal Refah Devleti", Türkiye İşçi Sınıfı ve Emek Hareketi Kureselleşiyormu? 3. Sınıf alışmaları Sempozyumu Sosyal Araştırmalar Vakfı, İstanbul.
- Erdem Z. Ve L. şahin (2009) "lkemizde Ev Hizmetlerinde İstihdam Edilen Yabancı Uyruklu İşgücünün alışma koşulları: İstanbul zerine Bir Alan alışması", İstanbul Üniversitesi İktisat fakültesi, Sosyal Siyaset Konferansları 57. Kitap.
- Erder S. (2007) Yabancısız Kurgulanan lkenin Yabancıları", Türkiye'de Yabancı İşçiler, Derleyen A. Arı, Derin Yayınları, İstanbul.
- Ergüder B. (2008) "Enformelden Formele Kadın Emeği Kureselleşiyormu?", Türkiye İşçi Sınıfı ve Emek Hareketi Kureselleşiyormu? 3. Sınıf alışmaları Sempozyumu Sosyal Araştırmalar Vakfı, İstanbul.
- Güzel A., ve F. Bayram (2007) "Türk Hukukunda Yabancıların alışma Hakları ve alışma İzinleri", Türkiye'de Yabancı İşçiler, Derleyen A. Arı, Derin Yayınları, İstanbul.
- Haçaturyan A. (2010) "Erdoğan Kanımızı Dondurdu", Radikal 19.03.2010.
- ILO (2006) Overview of Key Issues Related to domestic Workers in Southeast Asia, International Labour Organization Publishing, Jakarta.
- IOM (2008) World Migration 2008, International World Migration Report Series, Geneva.
- Kaşka S. (2009) "The New International Migration and Migrant Women in Turkey: The Case of Moldovan Domestic Workers", Land of Diverse Migrations Challenges of Emigration and Immigration in Turkey, Edited By A. İduygu ve K. Kirişçi, İstanbul Bilgi University Pres, İstanbul.
- (2007) "Ev İçi Hizmetlerin Kureselleşmesi ve Türkiye'deki Gcmen Kadınlar", Türkiye'de Yabancı İşçiler, Derleyen A. Arı, Derin Yayınları, İstanbul.
- Lordoğlu K. (2010) "Türkiye'deki alışma Hayatının Bir Parçası Olarak Yabancı alışanlar", Türkiye'ye Uluslararası Gc, Editör B. Pusch ve T. Wilkoszewski, Kitap Yayınevi, İstanbul.
- (2007) "alışma Hayatımızda Yeni Yabancılar: Bir Araştırmanın Bazı Sonuçları ve Değerlendirmeler", Türkiye'de Yabancı İşçiler, Derleyen A. Arı, Derin Yayınları, İstanbul.
- Lowell L., (2009) "Immigration "Pull" factors in OECD Countries over the Long Term", The Future of International Migration to OECD Countries, Paris.
- Lutz H. (2002) "at your service madam! The globalization of domestic service", Feminist Review 70.
- Martin P., M. Abella ve C. Kuptsch (2006) Managing Labor Migration in the Twenty-first Century, Yale University Global Management Series, New Haven.
- Martin P., M. Abella ve E. Midgley (2004) "Best Practices to Manage Migration: The Philippines", Conference note, International Migration Review, Vol: 38, No: 4.
- OECD (2008) A Profile of Immigrant Populations in the 21st Century, OECD Publishing Paris.

- Pritchett L., (2006) *Let Their People Come*, Center for Global Development, Washington.
- Rutishauser H. (2010) "Önyargıları Yıkarak ve Ortak Nefreti Yumuşatmak: İstanbul'daki Ermenistanlı Kadın Göçmen İşçiler", *Türkiye'ye Uluslararası Göç*, Editör B. Pusch ve T. Wilkoszewski, Kitap Yayınevi, İstanbul.
- Schrover M., J van der Leun, L. Lucassen ve C. Quispel (2008) "Introduction: Illegal migration and gender in a global and historical perspective", *Illegal Migration and Gender in a Global and Historical Perspective*, Eds., M. Schrover, J. Van der Leun, L. Lucassen and C. Quispel, Amsterdam University Pres, Amsterdam.
- Stevans B., A. Di Mattia ve P.A Schieb (2009) "The Future of International Migration", *The Future of International Migration to OECD Countries*, , Paris.
- Suter B. (2008) "The different perception of migration from Eastern Europe to Turkey: The case of Moldovan and Bulgarian domestic workers", *migrationonline.cz*, <http://www.migrationonline.cz/e-library/?x=2093836>(04.03.2010).
- The Times (2010) *Migrant domestic workers: I was in a prison, a cage, just like a slave*, January 21.
- Toksöz G. (2008) "Enformel İşgücü Piyasaları ve Göçmen İşçilere Talep: Karşılaştırmalı Perspektiften Türkiye'nin Durumu", "?", *Türkiye İşçi Sınıfı ve Emek Hareketi Küreselleşiyormu? 3. Sınıf Çalışmaları Sempozyumu Sosyal Araştırmalar Vakfı*, İstanbul.
- Trafficking in women forced labour and domestic work in the context of the Middle East and Gul Region, Federal Ministry for Economic Cooperation and Development, Working paper Anti-Slavery International 2006. http://www.antislavery.org/english/resources/reports/download_antislavery_publications/forced_labour_reports.aspx(09.03.2010).
- Ulutaş Ç.Ü., ve A. Kalfa (2009) "Göçün Kadınlaşması ve göçmen kadınların örgütlenme deneyimleri", *Fe Dergi: Feminist Eleştiri No:1*, S: 2, <http://cins.ankara.edu.tr/goc.html>(09.03.2010).
- Ünlütürk Ç. (2008) "Ev Hizmetlerinin Küreselleşmesi: Türkiye'de Ev Hizmetlerinde Çalışan Göçmen Kadınlar", *Türkiye İşçi Sınıfı ve Emek Hareketi Küreselleşiyormu? 3. Sınıf Çalışmaları Sempozyumu Sosyal Araştırmalar Vakfı*, İstanbul.
- Yasadışı Göç ve Göçmen Kaçakçılığı (2010) <http://www.emniyet.gov.tr>(27.03.2010).
- Women and men migrant workers: Moving towards equal rights and opportunities, Decent Work, ILO, http://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---dgreports/---gender/documents/publication7wcms_101118.pdf(25.03.2010).